

Výskyt šikany a její formy na ZŠ v mikroregionu Hornolidečsko

Pavel Šenkeřík

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavel ŠENKEŘÍK**
Osobní číslo: **H09170**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Výskyt šikany a její formy na základních školách
v mikroregionu Hornolidečsko**

Zásady pro vypracování:

Vyhledání, prostudování a zpracování odborné tematicky zaměřené literatury.
Formulace cílů práce a zvolení odpovídajících hypotéz.
Volba a zpracování vhodné metodiky pro praktickou část práce.
Výběr škol, na kterých bude výzkum probíhat, a žáků těchto škol jako respondentů.
Realizace pedagogického výzkumu ke zvolenému tématu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat z výzkumného šetření a jejich interpretace.
Vyhodnocení hypotéz a přijetí odpovídajících závěrů.
Doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha : Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.

MACHÁČKOVÁ, P. Kyberšikana: ubližování bez hranic?. Psychologie dnes. 2007, roč. 13, č. 9, s. 50-53. ISSN 1212-9607

PELIKÁN, J. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, Praha : Karolinum 2007. ISBN 978-80-7184-569-0

ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Mgr. Svatava Kašpárková, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2012**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 30.4.2022

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolnosti až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Šikana patří v dnešní době mezi rozsáhlé a často diskutované téma. Bakalářská práce se zabývá šikanou na druhém stupni základní školy, kde se šikana vyskytuje velmi často. V teoretické části práce definuje a charakterizuje základní pojmy, popisuje vývojová stádia šikany a její projevy. Dále popisuje následky a navrhuje možná preventivní opatření, včetně trestně – právního postihu. Praktická část práce prezentuje výsledky výzkumu s poznatky a názory z praxe, které následně vyhodnocuje, analyzuje a komentuje.

Klíčová slova: šikana, kyberšikana, agrese, agresivita, agresor, oběť, prevence

ABSTRACT

Bullying is among the most extensive and debated issues today . This bachelor thesis deals with bullying in secondary schools where bullying is known to occur very often. The theoretical part defines and describes the basic concept of bullying, describing the developmental stage and its manifestations. It also suggests possible preventive measures including criminal - legal recourse. The practical part presents the results and of the research along with analysis, comments and evaluation.

Keywords : the bullying, the cyberbullying, the aggression, the aggressor, the victim, the prevention

“ Nejlepší cestou k vlastnímu neštěstí je zakrývat si oči před neštěstím jiných.“

Václav Havel

Děkuji zejména paní Ing. Mgr. Svatavě Kašpárkové, Ph.D. za odborné a metodické vedení při zpracování této bakalářské práce.

Mé poděkování také patří vedoucím pracovníkům a pedagogům základních škol, za jejich kladný přístup a pomoc při realizaci praktického výzkumu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.1 ŠIKANA.....	13
1.2 AGRESIVITA A AGRESE	15
1.2.1 Agresivita	15
1.2.2 Agrese.....	15
2 VÝVOJOVÁ STÁDIA ŠIKANY A JEJICH PROJEVY	17
3 DIAGNOSTIKA ŠIKANY	22
3.1 VAROVNÉ SIGNÁLY PRO RODIČE.....	24
3.2 VAROVNÉ SIGNÁLY PRO PEDAGOGY	25
4 KYBERŠIKANA VE ŠKOLÁCH	26
4.1 KYBERŠIKANA A TRADIČNÍ ŠIKANA	26
4.2 HLAVNÍ ZNAKY KYBERŠIKANY	27
4.2.1 Projevy kyberšikany u oběti	28
FORMY KYBERŠIKANY	28
5 PŘÍČINY ŠIKANY	29
5.1 TLAK KOLEKTIVU	29
5.2 TOUHA PO MOCI	29
5.3 MOTIV KRUTOSTI.....	30
5.4 ZVĚDAVOST, EXPERIMENT	30
6 PROTAGONISTÉ ŠIKANY	31
6.1 AGRESOR.....	31
6.1.1 Typy agresorů.....	33
6.2 OBĚŤ	34
6.2.1 Typy obětí.....	36
7 NÁSLEDKY ŠIKANY	38
8 PREVENCE ŠIKANY	40
8.1 PREVENCE PRIMÁRNÍ.....	40
8.2 PREVENCE SEKUNDÁRNÍ.....	41
8.3 PREVENCE TERCÍÁRNÍ.....	42
9 TRESTNĚ – PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST AGRESORŮ	43
10 FORMULACE HLAVNÍHO CÍLE A DÍLČÍCH CÍLŮ PRÁCE	46

10.1	STANOVENÍ HYPOTÉZ A FORMULACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	46
10.2	METODA SBĚRU DAT	47
10.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	47
10.4	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	49
10.5	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	51
10.6	VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ.....	60
10.7	SHRnutí DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	63
10.8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	64
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68
	SEZNAM OBRÁZKŮ	70
	SEZNAM TABULEK.....	71
	SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Téma šikany je v dnešní době velmi diskutované téma. Stačí si otevřít denní tisk nebo si přečíst zprávy na internetu a zjistíme, že se šikana stala každodenní součástí našich životů. V dnešní době o šikaně slycháváme tak často, že už ji ani nevěnujeme pozornost a bereme ji jako samozřejmost. Ovšem jen do doby, kdy se obětí šikany stane naše dítě.

O šikaně již bylo mnohé napsáno a mnohé řečeno. Šikana se však stává fenoménem, který je díky pokroku a novým technologiím velmi flexibilní a jde stále s dobou. Ty tam jsou doby, kdy se za šikanu považovalo pouze fyzické násilí či nadávky. Nové technologie a globalizace, umožňuje agresorům být své oběti mnohem blíže. Internet, sociální sítě a neustále se zlepšující mobilní telefony, to vše jsou nástroje pokroku a zrodu takzvané kyberšikany. Dříve se šikana nepovažovala za problém. Jsou lidé, kteří fyzické násilí a nadávky stále považují za něco normálního, čím si v průběhu života projde každé dítě. Tento názor je však zcela mylný, následky šikany bývají často s tragickým koncem a mohou být pro oběť celoživotní. Proto je důležité vědět o šikaně co nejvíce, znát její úskalí a možnosti se bránit a předcházet jí.

V mé bakalářské práci se zabývám šikanou na základních školách v mikroregionu Hornolidečsko. Mikroregion vznikl v roce 1994 jako jeden z prvních ve Zlínském kraji a jeho území tvoří katastry obcí: Francova Lhota, Horní Lideč, Lačnov, Lidečko, Střelná, Študlov, Valašská Senice, Valašské Příkazy, Valašská Polanka, Lužná, Prlov, Pozděchov, Leskovec, Seninka, Ústí. Tento mikroregion jsem si vybral jednak proto, že v jedné z obcí tohoto sdružení bydlím a jednak proto, že pracuji jako policista na obvodním oddělení Horní Lideč a celý mikroregion spadá do působnosti našeho oddělení. V mé bakalářské práci se zaměřím na žáky pátého a osmého ročníku základních škol Francova Lhota, Horní Lideč a Valašská Polanka. Problém šikany na těchto základních školách jsem také konzultoval s kolegou nrap. Ladislavem Malcharczikem, který působí jako preventista preventivního a informačního odboru, územního odboru Vsetín, krajského ředitelství policie Zlínského kraje a který má dlouholeté zkušenosti s touto problematikou na základních školách.

Z tohoto důvodu jsem se také zaměřil na žáky pátých a osmých tříd, neboť právě tyto ročníky z pohledu policie patří z hlediska šikany mezi nejohroženější.

V teoretické části své práce se budu zabývat základními pojmy, které se šikanou úzce souvisí. Dále budu definovat možné formy šikany a její následky na obětech. V neposlední řadě budu věnovat pozornost prevenci šikany a do teoretické části zahrnu také postihy agresorů z hlediska trestně – právního. Cílem teoretické části práce je zpracování literární rešerše na základě prostudování odborné tematicky orientované literatury.

V praktické části se formou kvantitativního výzkumu zaměřím na žáky vybraných základních škol a ze získaných výsledků vyhodnotím, zda se na školách šikana vyskytuje a jaké jsou její nejčastější projevy. Pro kvantitativní metodu sběru dat od respondentů jsem zvolil anonymní dotazník. Cílem praktické části je zjistit, zda se na vztazích mezi žáky na základních školách podílí šikana a jaké jsou její formy. Součástí praktické části je také vyhodnocení zvolených hypotéz a dílčích cílů.

Téma šikany na základních školách v mikroregionu Hornolidečsko jsem si zvolil, protože mne zajímá aktuální situace na základních školách ve zvoleném mikroregionu. V roce 2009 se na základní škole ve Valašské Polance zjistila šikana, kdy agresor byl následně vyšetřován službou kriminální policie a vyšetřování. Agresivita dětí se dle mého názoru v dnešní době neustále zvyšuje a problematika šikany úzce souvisí s kriminalitou mládeže. Výsledky pedagogického výzkumu mi tak umožní získat ucelený pohled na problematiku šikany na základních školách v mikroregionu, ve kterém pracuji a ve kterém bydlím.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Šikana patří mezi sociálně patologické chování. Proto, abychom správně porozuměli problematice šikany, je třeba si nejprve vysvětlit několik základních pojmů, které se šikanou úzce souvisí.

1.1 Šikana

Šikana je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována osobní svoboda a svoboda rozhodování, často je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno také na zdraví nebo na majetku.

Slovo šikana pochází z francouzského slova „*chicane*“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování.

Říčan (1995, s. 25) ve své knize uvádí, že u nás jako první před rokem 1989 zavedl pojem šikana pražský psychiatr Petr Příhoda, který veřejně promluvil o tom, o čem mnozí mlčeli – o šikaně v socialistické armádě mezi „mazáky“ a mladými „bažanty“.

Jelikož se v dnešní době šikanou zabývá mnoho autorů a to nejen v zahraničí, ale i v České republice, existuje mnoho definic pojmu šikana. Mezi u nás patrně nejznámější osobností zaměřující se na problematiku šikany je bezesporu Dr. Michal Kolář, který ve své knize *Bolest šikanování* uvádí, že hlavní vnější rysy šikany lze popsat následovně:

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“. (Kolář, 2001, s. 27)

I když definice uvádí, že šikana je obvykle opakované ubližování, v případě, že se jedná o zvláště krutý nebo brutální čin, je za šikanu možno považovat i jednotlivou událost, která se zatím nikdy neopakovala.

Naproti tomu Říčan ve své knize Agresivita a šikana mezi dětmi uvádí definici šikany, se kterou pracují přední britští badatelé. Uvádí se zde že:

„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů“. (Říčan, 1995, s. 26)

Pokud bychom hledali definici šikany v našem právním řádu, tak v tomto definici šikany nenajdeme. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy však pro potřebu komplexního řešení šikany tuto problematiku vymezilo takto:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věci druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“ (Lovasová, 2005, s. 6)

Dle Říčana (1995, s. 28) o šikaně hovoříme pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, ať už pro svou fyzickou slabost či neobratnost, izolovanost v kolektivu, pro svou psychickou odlišnost či proto, že agresori útočí ve skupině. Jedná se tedy o **asymetrickou agresi**.

V některých situacích je těžké šikanu odlišit od podobných jevů jako je např. terorizování celé třídy rvačskou bandou, od vymáhání peněz („Dej, nebo budeš bit ! „), od rasového

násilí (které může, ale nemusí mít formu šikany), od vulgárních kanadských žertíků či běžného dětského škádlení.

1.2 Agresivita a agrese

Šikana je považována za zvláštní případ agrese, proto je nutné vyjasnit si pojmy agrese a agresivita, neboť tyto bývají v našem jazyce často zaměňovány. V odborném jazyce však každý z nich znamená něco jiného.

1.2.1 Agresivita

Jak uvádí Martínek (2009, s. 9) agresivita pochází z latinského slova *Aggressivus* a znamená útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.

Do jisté míry se tedy jedná o charakteristický znak osobnosti jedince. Obecně lze agresivitu definovat jako dispozici k agresivnímu chování. Každý jedinec je vybaven určitou její mírou. Lidé s vysokou mírou agresivity mají sklony častěji jednat agresivně, se svou agresivitou těžce bojují a tato jim působí komplikace v mezilidské komunikaci. Tito lidé pak mají také větší sklony k urážlivosti, vztahovačnosti a je s nimi těžká komunikace. Okolí se od těchto lidí často odtahuje, neboť je považuje za nebezpečné a neschopné domluvy.

Naopak lidé s nízkou mírou agresivity jsou většinou schopni ve vypjatých situacích dosáhnout kompromisu či dohody a okolí tak tyto lidi považuje za diplomatické, komunikativní a společenské.

1.2.2 Agrese

Martínek (2009, s. 9) píše, že agrese pochází z latinského slova *Aggressio* a znamená výpad, útok – jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.

Podle Gravillonové a Bourcet (2006, s. 12) si tak často, až na několik vyjímek, pod agresí vybavíme násilí, rány, někdy i výprask, které se oběti dostanou, aniž by o něco podobného

žádala. Tomuto odpovídá i definice jak ji podává slovník Larousse: „ Agrese – brutální a náhlý útok na osobu, aniž došlo k provokaci.“. I z této definice je patrné, že k agresi dochází prostřednictvím fyzického kontaktu a násilí. Z toho vyplívá, že vůle vyprovokovat tělesný kontakt a odhodlanost k boji za použití síly jsou pro agresora typické.

Rozlišujeme tyto druhy agrese:

- Otevřená, přímá – proti člověku, vůči kterému člověk něco má
- Nepřímá – proti hodnotám významným pro jedince
- Přesunutá – vybití si vzteku na „náhradním“ objektu
- Imitativní – šikanování nováčků jako nápodoba chování svých předchůdců
- Invertovaná – autoagrese, jejíž extrémní formou je sebevražda

(Spurný, 1996, s. 18)

2 VÝVOJOVÁ STÁDIA ŠIKANY A JEJICH PROJEVY

Stádia šikany

Šikana je dle Koláře (2001, s. 35) proces, ve kterém mají vztahy svou vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od zárodečné podoby až k nejvyššímu pátému stupni systematického ničení vztahů mezi členy skupiny. Nejhorší podoba šikanování (pátý stupeň) nápadně připomíná fašistickou totalitu, naproti tomu zdravá komunita je evidentně skupinovou demokracií.

1. Ostrakismus

Jedná se o první počáteční a nejmírnější fázi, ve které agresori oběti neublíží fyzicky, ale zaměřují se na izolaci postiženého jedince, kdy tohoto postupně vyčlení ze svého kolektivu. Takto vyčleněné dítě nebere nikdo vážně a nemá žádné kamarády, nikdo se s ním nebaví a pokud ano, probíhá komunikace převážně znevažujícím způsobem a hanlivými poznámkami. Oběť je zesměšňována a na její účet se konají různé legrácky a vtípky.

Kolář ve své knize k definici ostrakismu uvádí následující:

„Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné legrácky apod.“

(Kolář, 2001, s. 36)

Co se týká kolektivu třídy, kde se ostrakismus objevil, ten se podle Martínka (2009, s. 118) ve většině případů rozděluje na tři části. Jsou zde jedinci, kteří sympatizují s agresory. Na druhé straně stojí oběti a uprostřed mezi nimi je takzvané neutrální jádro.

Charakteristické projevy ubližování ve stadiu ostrakismu:

- ignorování oběti, neodpovídání na pozdrav
- pomlouvání, osočování, obviňování
- posílání hanlivých SMS, e-mailů
- záměrné provokace, nadávky
- vysmívání se neúspěchu a chybám
- zesměšňování, šíření pomluv a vtípů o oběti

2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Obětí fyzické agrese se většinou stává již dříve ostrakizovaný jedinec. Tato situace nejčastěji nastává, když se třída dostává do stresového napětí – čtvrtletní, pololetní písemné práce atd. V této době se zvětšuje tlak na jedince a agresor si tento tlak ventiluje na své oběti. Při tomto se tak agresor odreagovává od toho, co je mu samotnému nepříjemné a ublížení oběti mu tak přináší úlevu. V této fázi se manipulace přitvrzuje a objevuje se první fyzická agrese. Zde již začíná bití oběti, kopání, silné slovní urážky, oběť začíná být nucena k drobným úsluhám agresorům jako je nošení tašek, svačín atd., častým terčem útoků se také stává majetek oběti.

Dalším spouštěcím faktorem jak uvádí Kolář (2001, s. 37) může být, pokud se ve třídě sejde více asociálních jedinců, kteří v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb. Zážitek jak chutná moc, když bijí a týrají někoho slabého a ustrašeného může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran a začínají tak své chování opakovat.

Další vývoj záleží z velké části na kolektivu třídy a na postoji žáků k šikanování. V případě, že ve třídě převládají pozitivní kamarádké vztahy a převažují zde pozitivní morální hodnoty, kde žáci odmítají násilí a ubližování slabším, může se ubližující chování ze strany agresorů zastavit.

Charakteristické projevy ubližování ve stadiu fyzické agrese:

- vyhrožování zmlácením, mučením
- zabavování kapesného, braní peněz
- ničení věcí oběti
- vyhrožování přes telefon, internet
- nucení do napodobování postav z TV nebo filmu
- „drobné“ fyzické ubližování – bouchnutí pravítkem, píchnutí kružítkem

3. Vytvoření jádra – klíčový moment

Jestliže se kolektiv třídy nepostaví přitvrzeným manipulacím a počáteční fyzické agresi jednotlivců, pak se často utvoří skupinky agresorů, kteří začnou spolupracovat a systematicky šikanovat své oběti. Zpočátku šikanují své „osvědčené“ oběti, které jsou v takzvané pyramidě šikanování nejniže. Zde dle Koláře hovoříme o klíčovém momentu, v kterém se rozhoduje o tom, zda se počáteční fáze přehoupne do stádia pokročilého.

Skupina je v této fázi alespoň v hrubých obrysech rozdělena na další podskupiny, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Pokud ovšem nevznikne v kolektivu žádná silná pozitivní podskupina, která bude rovnocenným partnerem podskupině agresorů alespoň ve vlivu a popularitě svých členů, činnost jádra agresorů může bez odporu dál pokračovat.

Charakteristické projevy ubližování ve stadiu vytvoření jádra:

- fyzické týrání – tzv. pupendo, pálení horkými předměty
- využívání k posluhám a ponižujícím úkonům
- placení výkupného za nezmlácení
- vykonávání úkolů a práce za agresory
- plivání do jídla. močení do pití
- údery pěstí do obličeje, do břicha

4. Většina přijímá normy agresorů

Pokud není v kolektivu silná pozitivní skupina, která by se mohla vyrovnat skupině agresorů a šikanující chování tak není ničím omezeno, nastává situace, kdy jsou normy agresorů přijaty většinou a stanou se jakýmsi nepsaným zákonem. V této části sílí tlak ke konformitě na dosud neangažované členy skupiny a u těchto členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je naprosto poplatná normám vůdců. I dříve mírní a ukáznění žáci se aktivně účastní týrání spolužáka a prožívají přitom pocit uspokojení.

Charakteristické projevy ubližování ve stadiu přijímání norem agresorů:

- škrčení, dušení, věšení
- svlékání do naha a vystavování před kolektivem
- pálení různými předměty
- vyhrožování mučením a násilím
- zastrašování zbraněmi
- lámání prstů, rukou

5. Totalita - dokonalá šikana

V posledním stadiu dojde k plnému nastolení totality, kdy jsou normy agresorů přijaty všemi nebo téměř všemi členy skupiny a to včetně týraných či terorizovaných žáků. Oběti jsou ve většině případů ve stadiu, kdy dochází k takzvanému Stokholmskému syndromu – oběti si nedokáží svůj život bez agresorů představit, vzhlížejí k nim a zcela bezmyšlenkovitě plní jejich příkazy. Nechávací si dobrovolně ubližovat a i ony jsou na šikanujícím chování plně závislé.

Někdy se toto stadium označuje jako takzvané stádium vykořisťování. Skupina je rozdělena na dva tábory, na ty co šikanují a na ty co jsou šikanováni. Často jsou užívány různé přezdívky ideologické hierarchie jako například otrokáři a otroci, nadlidi a podlidi, krále

a poddané atd. Agresoři využívají na svých obětech všeho, čeho lze využít, od materiálních hodnot až po školní znalosti. Jde o konečné a poslední, v podstatě neřešitelné stadium šikanujícího chování.

„Brutální násilí se začíná považovat za normální, dokonce za výbornou legraci. Zbytky lidskosti jsou vytěsněny alternativní identitou, přijímající ideologii násilí, v níž není místa pro soucit s utrpením a kde zcela chybí pocit viny.“ (Kolář, 2001, s. 40)

Charakterické projevy ubližování ve stadiu totální šikany:

- pálení částí těla žhavým železem
- vyhazování ve skříňkách ze schodů nebo z pater budovy
- zvláště brutální bití a kopání oběti
- těžké ublížení na zdraví
- smrt

3 DIAGNOSTIKA ŠIKANY

Jak lze poznat, že se dítě stalo obětí šikany? Jen stěží lze předpokládat, že dítě přijde samo za rodiči nebo za pedagogem a samo se mu svěří s tím, že je mu ubližováno. Dítě má pro skrývání ubližování ze strany agresorů své důvody, které jsou ovlivněny několika faktory:

- Ze strany agresorů má oběť patologicky vštípeno, že pokud něco řekne, bude ubližování ještě horší
- Mnohdy se stydí za to, že si nechá ubližovat a sama se nedokáže bránit
- Oběť se bojí případného vyšetřování, má za to, že i pro ni bude velice nepříjemné
- Častý je i strach z konfrontace s agresory za přítomnosti dospělých
- Obává se, že vina za ubližování bude svalena na ni
- Nechce ztratit poslední zbytky vlastní důstojnosti, které ve skupině ještě má
- Má strach, že bude muset z kolektivu odejít, obává se, že v novém kolektivu to bude stejné, ne-li horší

(Martínek, 2009, s. 130)

Vzhledem k tomu, že dítě bude dle výše uvedených faktorů šikanu skrývat, je velmi důležité, ať už z hlediska pedagoga či rodičů, aktivně se zaměřit na známky chování dítěte a chování jeho blízkého okolí. Některé známky mohou být patrné podle zevnějšku dítěte, jiné jsou spojeny se změnou chování dítěte. Pro přehlednost jsou varovné známky rozděleny na přímé a nepřímé ukazatele v následující tabulce č. 1., tak jak je rozdělila Lovasová (2005, s. 10).

Tabulka č. 1 – přímé a nepřímé ukazatele šikany

Nepřímé ukazatele Chování nebo vzhled dítěte	Přímé ukazatele Chování okolí vůči dítěti
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Strach jít ráno do školy ▪ Záškoláctví ▪ Opakované bolesti hlavy či břicha ▪ Zhoršení prospěchu ve škole ▪ Ztráta zájmu o učení ▪ Porucha soustředění ▪ Pobývání v blízkosti učitelů ▪ Ustrašené vystupování ▪ Pozdní návraty ze školy ▪ Poškozené a ušpiněné oblečení ▪ Dítě se vrací vyhladovělé ▪ Modřiny, odřeniny bez vysvětlení ▪ Opakovaná ztráta peněz ▪ Dítě žádá o peníze pod záminkami ▪ Špatné usínání ▪ Smutná nálada ▪ Apatie, nezvyklá agresivita 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Úmyslné ponižování ▪ Hrubé žertování a zesměšňování ▪ Nadávky ▪ Neustálé kritizování, zpochybňování ▪ Poškozování a krádeže věcí ▪ Výsměch ▪ Pohrdání ▪ Omezování svobody ▪ Bití, kopání, tělesné napadání

3.1 Varovné signály pro rodiče

Kdo jiný by měl znát své dítě lépe než rodiče. Rodiče, kteří znají své dítě od jeho narození a znají projevy a charakteristické znaky chování svého potomka. Právě rodiče by měli vycítit u dítěte i malou změnu v jeho chování a odhalit tak šikanu dříve, než se bude ubližování stupňovat. Existují tzv. varovné signály, které by rodiče měly upozornit na to, že je dítěti ubližováno a že se může jednat o šikanu. Těmito signály jsou:

- Za dítětem domů nedochází žádný spolužák ani kamarád.
- Dítě je zaražené, smutné a nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Špatně usíná, zdají se mu hrůzostrašné sny, křičí ze spaní.
- Dochází ke zhoršení prospěchu, je nesoustředěné a často bez zájmu.
- Před odchodem nebo při příchodu ze školy si dítě stěžuje na zdravotní problémy.
- Dítě často navštěvuje lékaře - má zvýšenou absenci, někdy i neomluvené hodiny.
- Do školy a ze školy chodí oklikami, může chodit i za školu.
- Domů přichází s roztrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- Často potřebuje peníze, ztrácí kapesné, kupuje fiktivní školní pomůcky a neplatí obědy.
- Dítě může chodit domů hladové, přestože dostává svačiny a má zajištěné obědy ve škole.
- Nedokáže přesvědčivě vysvětlit svoje zranění.
- Nechce chodit na tělesnou výchovu, má odřeniny, škrábance nebo řezné rány, které se nedají uspokojivě vysvětlit.
- Je osamocené, s nikým se nebaví, nemá kamaráda, má často smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně, stává se uzavřeným.

- Dítě trpí poruchami soustředění, je smutné natolik, že se u něj může vyvinout patologický smutek - deprese.
- Vyhrožuje sebevraždou nebo se o ni dokonce pokusí.

< <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx> , 15.03.2008 >

3.2 Varovné signály pro pedagogy

Škola hraje ve výchově dítěte nezastupitelnou roli. Dítě tráví ve škole značnou část dne a je proto důležité, aby se ve škole dítě cítilo bezpečně. V době, kdy je dítě ve škole, přebírá za něj škola plnou odpovědnost. Učitelé tráví se svými žáky v hodinách dost času a své žáky s postupem času také lépe poznávají. Znájí tak, jak se který žák projevuje a co je pro jeho chování a osobnost typické. Proto i pedagogové musí být ve střehu a všimnout si náhlých změn chování žáka a přístupu ke školním povinnostem. Typickými znaky šikany, kterým by měl pedagog věnovat pozornost jsou:

- Náhlé zhoršení prospěchu
- Dítě bývá ve výuce „duchem nepřítomno“, na oslovení reaguje leknutím
- Dítě se bojí odpovídat před tabulí
- O přestávkách dítě vyhledává přítomnost dospělého, pedagoga
- Dítě se vyhýbá hodinám tělesné výchovy
- Dítě začíná „zapomínat“ domácí úkoly
- Dítě často chodí v hodinách na WC
- Náhlá častá absence ve škole
- Dítě často čeká na příchod učitele před třídou
- Poničené, špinavé školní pomůcky

4 KYBERŠIKANA VE ŠKOLÁCH

Pokud hovoříme o šikaně ve školách, musíme se také zmínit o její „nové“ formě, která vznikala v posledních letech s nástupem nových informačních technologií (internet, mobilní telefony). Hovoříme o kyberšikaně. Kyberšikana začíná být pomalu nebezpečně se šířící fenomén dospívající mládeže a to v oblasti, již starší generace příliš nerozumí a nedokáže její sílu a účinek na mladou psychiku člověka odhadnout. Pro dnešní mladou generaci jsou však tyto technologie samozřejmostí a neodmyslitelnou součástí jejich života.

Kyberšikanu (kybernetická šikana, počítačová šikana či cyberbullying) můžeme definovat jako agresivní používání nebo zneužívání ICT (informačních komunikačních technologií), zejména internetu a mobilních telefonů k šikanování, ponižování nebo trýznění jednotlivců nebo skupin prostřednictvím osobních útoků.

4.1 Kyberšikana a tradiční šikana

Kyberšikana a tradiční šikana mají společnou jednu věc a tím je někomu ublížit, ať už fyzicky či psychicky. Kyberšikana má s tradiční šikanou mnoho společného. V mnoha případech také kyberšikana začíná stejně jako tradiční šikana. Někdy se jejich projevy prolínají a doplňují. Moderní technologie (internet, mobilní technologie) nám umožňují pohybovat se ve virtuálním světě, který je od reálného světa odlišný. Tak, jako se liší virtuální svět od světa reálného, liší se kyberšikana od tradiční šikany. Ve virtuálním světě mohou být lidé anonymní, mohou komunikovat, aniž by byli zatíženi společenskými rolemi, svými fyzickými nedostatky, psychickými bloky plynoucími z osobního kontaktu s lidmi, mohou vzájemně komunikovat, i když nejsou fyzicky přítomni, a pokud s někým v kontaktu být nechtějí, mohou komunikaci snadno ukončit. To je jen část z možností, které nám moderní technologie nabízejí. Záleží jen na nás, jak se k těmto možnostem postavíme, zda je využijeme, či zneužijeme. Technologie nejsou špatné, špatní jsou jen lidé, kteří je používají se zlým úmyslem.

4.2 Hlavní znaky kyberšikany

Podobně jako tradiční šikana, má i kyberšikana své specifické znaky. Právě těmito znaky se kyberšikana odlišuje od tradiční šikany. Tyto znaky jsou:

1 Anonymita

Agresor je ve virtuálním prostředí uschován za svou internetovou přezdívku (nickem), anonymní telefonní číslo nebo e-mailovou adresu. Pro oběť je pak téměř nemožné zjistit totožnost agresora, který na něj útočí. Anonymita a pocit nepolapitelnosti může vést u agresora ke stále drsnějším metodám a formám útoků.

2. Profil útočníků a profil obětí

Agresorem nemusí být nutně fyzicky silnější jedinec jako je tomu u tradiční šikany, ale prakticky kterýkoliv člověk, který je zdatný v informačních technologiích. Obětí útoků kyberšikany je ve většině případů outsider, ale nebývá to zcela pravidlem. Agresor si může svou oběť v kyberprostoru vybrat zcela náhodně.

3. Místo a čas

U tradičního způsobu šikany můžeme předpokládat, kdy a kde k útoku proti oběti dojde např. ve školní třídě. U kyberšikany může agresor svou oběť tyranizovat prakticky kdykoliv se mu zachce a to i v případě, že oběť bude v bezpečí svého domova. Agresorovi stačí, když oběť bude mít zapnutý mobilní telefon nebo bude připojena na internetu.

4. Publikum

Pořízené videozáznamy a fotografie lze snadno šířit pomocí mobilního telefonu či internetu dál a o jejich šíření se často postarají další lidé z kyberprostoru. Zveřejněním těchto materiálů např. na sociálních sítích pak kyberšikana získává široké publikum lidí.

5. Chování ve virtuálním prostředí

Ve virtuálním prostředí se lidé mohou chovat jinak než ve skutečném světě. Lidé se v tomto prostředí často chovají méně opatrně, probírají citlivá témata a jsou v komunikaci celkově odvážnější než v běžném životě. Lidé mohou zkoušet věci, které by se v reálném životě báli udělat a často ani nevidí, jaký dopad má jejich chování na jejich oběti.

4.2.1 Projevy kyberšikany u oběti

U tradiční šikany si rodiče mohou všimnout na první pohled viditelných znaků, jako např., když dítě chodí domů ze školy špinavé s potrhaným oblečením nebo se škrábanci, modřinami apod. Naproti tomu kyberšikana je mnohem více zaměřena na psychickou stránku člověka a není na oběti na první pohled patrná. Proto je důležité věnovat se vnějším projevům chování dítěte, jako je např. výrazná mlčenlivost či nechut' k jídlu apod. Toto nepřírodní chování dítěte můžou být signály, že s dítětem není něco v pořádku a může být obětí kyberšikany.

Formy kyberšikany

Tak jako v běžném životě mohou nastat mezi lidmi hádky a rozpory, mohou tyto hádky probíhat i v kyberprostoru a to i s lidmi, které považujeme za přátele, avšak nikdy jsme je neviděli. Opakované urážení, které může eskalovat, může následně vést až ke kyberšikaně. Kyberšikana může mít různé formy:

- obtěžující volání, prozvánění
- obtěžující SMS, MMS
- natáčení videí a pořizování fotografií
- obtěžující e-mailly
- stránky s hostitelskými videi – zveřejňování videí např. na youtube.com, stream
- sociální sítě – obtěžování přes facebook, twitter, myspace
- webové stránky a blogy
- instant messaging – obtěžování přes aplikace Skype, ICQ, QIP

5 PŘÍČINY ŠIKANY

Existuje mnoho příčin šikany, některé jako fyzická převaha a pocit moci nad slabou obětí jsou viditelné na první pohled, některé příčiny jsou však dokonale skryté uvnitř člověka. Co tedy vede k proměně slušného žáka v brutálního agresora nebo bezproblémově se vyvíjejícího žáka ke zlomené na agresorovi závislé oběti? Odpovědí je skupinová dynamika, jinými slovy síly vznikající mezi žáky v jejich skupinovém životě. Odtud vycházejí skryté motivy k šikanování. Profesor Říčan, který se na problematiku šikany dívá z pohledu hlubinné psychologie a psychoanalýzy popsal čtyři hlavní motivy:

5.1 Tlak kolektivu

Tlak kolektivu nutí jedince, aby se choval tak, jak od něj společnost očekává. V případě chlapce tlak kolektivu nutí, aby byl mužně tvrdý, nikoli změkčilý, aby se nebál rány a aby ji v případě potřeby dokázal dát. Tlak na nedostatečně mužského jedince má však podle psychologie C.G. Junga ještě hlubší niterný motiv. Podle něj má každý muž v sobě mužskou i ženskou psychiku, což znamená, že má typicky ženské vlohy k citlivosti, něze, závislosti, podřizování se, přiznávání slabosti atd. Společnost od muže však žádá, aby toto ženské chování popřel, potlačil a byl vyhraněně mužský. V případě, že se ale objeví vedle takto mužského jedince, jedinec, který svou ženskou psychiku nepotlačuje, působí to u ryze mužského jedince touhu být také takovým. To je pokušení, kterého se zcela mužský jedinec zbaví tím, že onoho zženštilého jedince poníží či zesměšní.

„To, co musím v sobě potlačit, potlačuji mimo sebe tím, že trápím toho, kdo to ztělesňuje. Tím sám sobě dokazuji, že nejsem jak on!“ (Říčan, 1995, s. 29)

5.2 Touha po moci

Touha po moci neboli jinak dle Říčana (1995, s. 30) řečeno, přání ovládat jiného člověka. To přání je silné z jednoho prostého důvodu, když lidi ovládáme, pomůže nám to splnit jistá přání či uspokojit jiné potřeby. Ve hře však bývá i čistě mocenský motiv, moc sama

nám „chutná“, cítíme se dobře, když můžeme někoho ovládat, když je nám vydán na milost a nemilost.

5.3 Motiv krutosti

Lovasová (2005, s. 12) uvádí, že psychoanalýza předpokládá, že vidět někoho trpět působí jedinci potěšení, aniž by se jednalo o jedince se sklony k sadismu. Zdá se nám to u školních dětí nereálné, ale dle psychoanalytiků dřímá určitý sklon k sadismu v každém jedinci a někdy stačí překvapivě málo k jeho probuzení. Při šikaně je pak tento prvek osobnosti uspokojen – vychutnat si utrpení druhého.

5.4 Zvědavost, experiment

Týrat druhého člověka je jako experiment či pokus. Člověk je zvědavý a zkouší, jak bude oběť reagovat a projevovat se ve strachu, bolesti či ponížení. Agresor i oběť cítí, že taková situace člověka duševně obnažuje a agresora žene zvědavost podívat až na dno jeho bytosti, kdy se jakoby snaží dostat z člověka jeho tajemství.

Aby se však šikana mohla plně rozvinout, musí být splněny následující tři podmínky:

1. přítomnost potencionálního šikanujícího agresora
2. přítomnost potencionální oběti šikanování
3. přítomnost takového klimatu skupiny, která šikanování připustí nebo mu nezabrání

(Lovasová, 2005, s. 12)

6 PROTAGONISTÉ ŠIKANY

Obecně lze obtížně říci, kteří žáci budou patřit do skupiny agresorů a kteří do skupiny obětí. Je pravdou, že většina agresorů, kteří tyranizují svou oběť, mají nad svou obětí fyzickou převahu. Není to však zcela pravidlem. Inteligence spojená s krutostí a bezohledností může tento fyzický nedostatek vyvážit. Osobnostní charakteristiky agresorů a obětí šikany jsou pro vznik šikany velmi důležité.

6.1 Agresor

Říčan tvrdí (1995, s. 31 – 32), že badatelé se shodují v tom, že agresivita se vytváří v předškolním věku, podle některých autorů dokonce již v prvních letech života. Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulsivita a menší citlivost k možným následkům svého jednání. Tyto vlastnosti však ještě samy o sobě nevedou k agresivitě. Musí k nim přistoupit určitý způsob výchovy. Nejvíce dítě poškodí nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost až nepřátelství, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávisť. K tomu často přistupuje fyzické i psychické násilí jako bití, tělesné tresty, nadávky a ponižování. Třetí rozhodující „ingrediencí“ je tolerance k násilí, jehož se dítě dopouští vůči vrstevníkům ve školce nebo na hřišti, někdy také pochvala za násilné jednání, v němž rodiče vidí normální prostředek k dosahování cílů při jednání s druhými lidmi, zvláště mimo rodinu. Podle dnes rozšířeného názoru pochází řada dětských agresorů z rodin nové podnikatelské „elity“. Mívají úspěšné, rychle zbohatlé rodiče, kteří bývají svou prací plně absorbováni a dětem se nevěnují, zato je však rozmazlují astronomickým kapesným.

Osobnost šikanujícího dítěte tedy může mít několik podob. Pro takové dítě je však typická touha dominovat, ovládat druhé nebo se bezohledně prosazovat. Hlavními motivy agresorů ubližovat své oběti jsou v zásadě dva. Motiv krutosti a touha po moci. Tyto dva motivy jsou hnacím motorem agresorů, pro to, aby ubližovali své oběti. K těmto motivům se pak přidávají další motivy k ubližování, tak jak je popsal Kolář (2001, s. 85 - 86).

1. Motiv upoutání pozornosti

Agresor si ve třídě připadá jako herec v divadle a touží se stát a být středem pozornosti. Je schopen udělat prakticky cokoliv, aby si získal své publikum v podobě třídního kolektivu.

2. Motiv zabíjení nudy

Citově prázdnému jedinci přináší šikanování pocit vzrušení a on konečně najde to, co ho baví. Často v sobě pak takový jedinec najde pocit, že teprve teď skutečně žije.

3. Motiv Mengeleho

V jedinci se probudí silný pocit badatele, který chce nalézt a odhalit tajemství člověka tím, že zkusí, co jeho oběť vydrží. Často se setkáváme s názorem, že svou oběť „rozebere“ jako hračku.

4. Motiv žárlivosti

Agresor vidí u své oběti dobré výsledky ve škole a s tím spojenou přízeň učitelů. To vede k závisti agresora a tak se mu šikanováním mstí.

5. Motiv prevence

Bývalá oběť šikany přichází do nového prostředí, a jelikož má z bývalého prostředí špatnou zkušenost, snaží se této situaci předejít tím, že začne sama šikanovat.

6. Motiv vykonat něco velkého

Agresor se cítí být neúspěšný ve všech stránkách života včetně školních výsledků. Šikanou si pak takový jedinec dokáže sám sobě, že je schopen nějakého výkonu a že je úspěšný.

Ministerstvo vnitra ČR se věnuje taktéž problematice šikany především z hlediska jejího předcházení, i zde je však charakterizován agresor a to s následujícími znaky:

- bývá zpravidla starší, tělesně zdatný, agresivní k vrstevníkům a mnohdy i k učitelům, mívá kázeňské problémy
- může být všeobecně oblíbený, temperamentní, sebevědomý, méně nadaný a někdy až překvapivě nebezpečný
- V kolektivu často vystupuje v roli vůdce
- pochází často z rodiny, kde je fyzické, popř. psychické násilí používáno jako běžný komunikační prostředek
- k maskování svých činů často používá "důvěryhodné vysvětlení", které se snaží opřít o tvrzení svých obdivovatelů

< <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>, 15.03.2012 >

6.1.1 Typy agresorů

Z praktického diagnosticko – nápravného hlediska zaznamenal Kolář výskyt tří typů agresorů:

1. Hrubý, primitivní, impulzivní

Jedná se o jedince, který používá k týrání své oběti hrubé síly a využívá své fyzické převahy. Svě oběti ubližuje tvrdě, nelítostně a vyžaduje absolutní poslušnost. Jeho oběti jsou mláceny, páleny či škrceny. Ve většině případů se jedná o jedince, který bývá v domácím prostředí také velmi tvrdě trestán od svých rodičů za své prohřešky a ve školním prostředí na své oběti trestá to, co je mu samotnému nepříjemné.

2. Slušný, kultivovaný, jemný

Jedná se o jedince, který navenek vystupuje velice slušně a za takového, ho mají ve škole i učitelé. Často je označován za premianta. Jeho šikanování je velice rafinované a dobře skryté. Ve většině případů nešikanuje sám, ale z pozice „šedé eminence“. V domácím prostředí je takové dítě vystavováno velmi tvrdé výchově, někdy až vojenskému drilu s přehnanými nároky rodičů. Dítě se tak ocitá v napětí, které ventiluje ve školním prostředí šikanou.

3. Srandista, optimista, dobrodruh

Jedná se o jedince, který si z ničeho nedělá hlavu a vše bere s humorem. Překážky nepřekonává, ale obchází je. Šikana v jeho podání je šikana pro pobavení sebe i ostatních. Pro tento typ člověka je vše kolem jen legrace. V domácím prostředí je takový člověk veden rodiči stylem – „hlavně si s ničím nedělej hlavu“. Ve velké míře se jedná o volnomyšlenkářské pojetí výchovy.

6.2 Oběť

Vystihnout, které děti jsou typické jako oběť šikanování je obtížnější než u charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou svou menší oběť a kritéria jsou rozmanitá. Někdy se dítě stane obětí naprosto nahodilým výběrem tzn., že obětí šikany se může stát prakticky kterékoliv dítě.

Přesto na školách existují typické oběti, které jsou opakovaně týrané. Nejedná se o defektní jedince, nýbrž o jedince tzv. „nejslabší ze slabých“. To znamená, že tito jedinci vůbec neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých. Nejsilnějším „magnetem“ chronicky šikanovaných dětí je jejich příliš viditelná bojácnost a zranitelnost, které bývají v důsledku předcházejících zkušeností z vymývání mozku vystupňovány do krajnosti. Důležitá je i jejich slabá reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, malomyslnosti, výčitkám svědomí či přílišné sebekritičnosti. V tomto smyslu žáci, kteří jakoby přitahují násilí, nemusejí být vždycky fyzicky slabí, ani nemusejí mít tělesný handicap. Zpravidla však dle Koláře (2001, s. 87) bývají méně zdatní než agresori.

„Je třeba se vyvarovat zjednodušujících závěrů. Avšak mějme na paměti, že drtivá většina agresorů jedná stejně – vyhlédne si „snadnou“ oběť. Není těžké si představit, že si agresor vybere spíše nesmělou a bázlivou kořist než sebejistou osobu. Odpovídají tomu i studie prováděné v amerických věznicích. Násilníkům byly promítnuty záběry procházejících se osob a byla jim položena otázka: „Koho byste si vybrali za svou oběť?“ Výsledky této ankety byly překvapivé. Ve většině případů měly zvolené oběti ustrašené držení těla - váhavou chůzi, shrbená ramena, sklopené oči a uhýbavý pohled. Osoby, které šly se vzpřímenou hlavou, nehrbily se, měly pevný krok a přímý pohled – ne však příliš naléhavý, neboť to by mohlo být považováno za provokaci či výzvu, si násilníci podrobení tomuto testu vybrali zcela výjimečně.“ (Gravillonová, Bourcet, 2006, s. 31)

Samozřejmě nemůžeme zcela srovnávat studie prováděné v amerických věznicích za zcela směrodatné, pokud hovoříme o šikaně na školách. Výběr oběti šikany se však v mnohém neliší a oběť je i zde charakterizována stejnými znaky jako v případě šikany mezi dětmi.

Ministerstvo vnitra České republiky stejně jako u agresora, i u oběti uvádí její charakteristické znaky. Z hlediska ministerstva vnitra se jedná o:

- dítě, které se neumí nebo nemůže bránit
- dítě, které se jakýmkoliv způsobem odlišuje od očekávaného průměru (nosí brýle, přestěhovalo se, má nadváhu apod.)
- dítě fyzicky slabé, popř. uzavřené, které těžko navazuje osobní kontakt s ostatními dětmi
- dítě jiné barvy pleti, často příslušník národnostní menšiny
- dítě duševně zaostalejší, popř. pomalejší v uvažování
- dítě nadprůměrně duševně vybavené, dětský genius

< <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>, 16.03.2012 >

6.2.1 Typy obětí

Přestože typizovat oběť je mnohem obtížnější než typizovat agresora, lze podle Martínka (2009, s. 139 – 140) rozdělit oběti šikanování také na několik typů:

1. oběť na první pohled

Jedná se o děti, které samy o sobě do okolí vysílají signál slabosti. Jejich fyziognomie je někdy nápadná. Jsou slabé, vytáhlé, na svém obličejí zrcadlí slabost a bojácnost. Jsou to děti, které se neumí ve třídě prosadit, často sedí zmlklé, jsou osamocené a neumí se bránit. Často utečou nebo se rozpláčí, někdy zuří a vztekají se, což třídu ještě více povzbudí k dalším legráckám. Jedná se o děti, jejichž rodiče mají o děti přehnanou péči a které jsou od raného věku nadměrně opečovávány a ochraňovány, kdy jim rodiče dávají najevo jak je okolní svět nebezpečný.

2. oběti setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek nebo babiček

Jedná se o děti, jejichž rodiče, především matky, si nedokáží připustit, že jejich ratolest dozrává do určité fáze svého vývoje a stává se samostatnou. Tyto „vychovatelky“ vidí především malé nesamostatné dítě, za které musí všechno vyřizovat, všude je musí hlídat, musí mít nad ním dohled. Typickým příkladem je doprovod matky až do školní lavice. Takové chování je pro ostatní žáky silně provokující, neboť oni jsou naopak utvrzováni doma v tom, že už jsou velcí a budou ve třídě s paní učitelkou sami, což v nich vyvolává pocit důležitosti a zodpovědnosti. Taková matka jim však dává najevo, že to vůbec tak není a oni jsou malí.

3. Handicapované děti

Pro agresory jsou takové děti velice snadnou kořistí. V dnešní době se volá po integraci postižených dětí do základních škol. Avšak unáhlená a nepřipravená integrace je pro postižené dítě velmi ohrožující.

4. Učitelské děti

Jedná se o jedny z nejčastějších obětí a to především v případech, kdy rodič takového dítěte učí na stejné škole nebo dokonce ve stejné třídě. Ostatní děti ve třídě mají pocit, že učitel-skému dítěti je nějakým způsobem nadřazováno či je zvýhodňováno před ostatními. Šikana je pak ze strany agresorů msta za toto nadřazování.

Kolář (2001, s. 89) dále pro potřeby praktické prevence rozdělil typy obětí takto:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
2. oběti „silné“ a nahodilé
3. oběti „deviantní“ a nekonformní
4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti

7 NÁSLEDKY ŠIKANY

Následky šikany jsou nejvíce patrné na oběti šikany, své následky však šikana v mnohem menší míře zanechává i na agresorovi. Závažnost následků šikany u oběti závisí na mnoha faktorech např. s jakou intenzitou byla šikana prováděna, jakou formou, či zda se jednalo o šikanu krátkodobou nebo dlouhodobou. Důležitým faktorem je i míra obranyschopnosti oběti.

Jak uvádí Lovasová (2005, s. 15) následky šikany u oběti jsou velice vážné, jak psychické tak i fyzické či sociální a mohou dítě dovést až k suicidálnímu pokusu, v horším případě až k dokonané sebevraždě. Mezi psychické následky šikany počátečních stádií šikany patří zejména frustrace sociálních potřeb oběti, snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, nízké sebehodnocení, špatný vztah ke škole a k lidem, stálé napětí, špatná nálada a smutek.

„Tím, že se tělo připraví ke skoku nebo útěku, se jeho fungování obrátí vzhůru nohama. Tyto poruchy mohou přetrvávat i několik hodin po agresii. Když se dítě nebo mladiství stane obětí krádeže, loupežného přepadení v metru nebo velmi hrubého slovního útoku, během incidentu nebo nějakou chvíli po něm se mu roztluče srdce, stáhne žaludek, zrychlí dech, podlomí kolena, roztřesou ruce a čelo se mu orosí potem. Přicházejí také stavy otupělosti, nervového otřesu anebo zamlklosti, které mohou trvat až několik hodin. Tak tělo zareaguje a nějakou dobu potrvá, než se stresová reakce pomine a zklidní se. Den nebo dva může napadená osoba pociťovat úzkost, mít poruchy spánku a být podrážděná. A pak se vše vrátí do pořádku.“ (Gravillonová, Bourcet, 2006, s. 31)

U pokročilejších stupňů šikany, zejména čtvrtého a pátého stupně jsou následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a mají i celoživotní charakter. Při dlouhodobém brutálním šikanování se oběť často zhroutí a propukne u ní panická hrůza ze zabití, jedná se o skutečný strach o svůj život. Tento všudypřítomný strach vede k poruchám spánku, zvýšené únavnosti, bolesti hlavy, bolesti břicha nebo bolesti zad. Při dlouhodobém šikanování dochází k totálnímu vyčerpání organismu, což může mít za následek až rozvoj psychosomatického onemocnění jako jsou např. dusivé astmatické záchvaty. Stále vysoká hladina

stresových hormonů v krvi vede ke zvýšenému krevnímu tlaku a ke zvýšenému riziku kardiovaskulárních nemocí v dospělosti. U pokročilejších stádií šikany vzniká následkem těžkého stresu, jehož intenzita překračuje běžnou lidskou zkušenost, posttraumatická stresová porucha (PTSD).

„Pozdní následky nejbrutálnějších šikan se podobají syndromu vyhlazovacích táborů. Jejich hlavní znaky jsou nápadně podobné: chronické depresivní stavy, sebedestruktivita, poruchy přizpůsobivosti a narušený vývoj osobnosti.“ (Kolář, 2001, s. 101)

Následky šikany u agresorů mají také své projevy a jedná se především o zhoršení prospěchu, členství v pochybných partách či horší využívání vlastních duševních schopností. V dospělosti se pak následky projevují konflikty se zákonem, kriminalitou, u děvčat pak byla vyzorována krutost k vlastním dětem, antisociální postoje a celková „charakterová zmrzačenost“.

Následky šikany se projevují i u dětí, které šikaně pouze přihlíželi. Pokud byly tyto děti svědky ponižování lidské důstojnosti, vede to u nich ke ztrátě důvěry k autoritám, která je doprovázena ztrátou iluzí o celé společnosti, neboť tato nedokáže garantovat alespoň minimální ochranu před násilím slabým a bezbranným jedincům společnosti.

8 PREVENCE ŠIKANY

Prevence šikany není jen její předcházení, ale do preventivního opatření spadá také řešení šikany a výchovná práce s agresory. Důležitým prvkem při prevenci je komunikace mezi dětmi, rodiči a školou, případně spolupráce se specializovanými odborníky.

8.1 Prevence primární

Při prevenci primární, se jedná v zásadě o vhodné předcházení šikany, tak abychom dítě od šikany uchránili a k šikaně vůbec nedošlo. Rodiče by při nástupu začínajícího školáka měly své dítě informovat o možném nebezpečí a projevech šikany. Také by měly dítěti zdůraznit, že nikdo nemá právo ubližovat druhým. Je vhodné vzhledem k duševní vyspělosti dítěte využít formu pohádky či příběhu. V neposlední řadě je důležité, aby rodiče dítěti vštípili, že se nemusí bát o šikaně otevřeně mluvit a že se za nimi může kdykoliv přijít svěřit.

Svou nezastupitelnou roli v předcházení šikany má zcela jistě i škola. Důležitou roli hraje hlavně navození pozitivního třídního klimatu ve třídě, kde pro šikanu nebude místo. Pedagog má několik možností, jak ve třídě účinně šikaně předcházet. Důležité je nastavení pravidel třídního kolektivu a komunikace s žáky o vztazích mezi nimi, není od věci zmínit také klasické prvky rytířského chování. Pedagog musí být stále ve střehu a pozorovat, co se ve třídě děje. Důležité je také pracovat s potencionálními oběťmi a tlumit agresivní sklony možných agresorů.

Pro práci s agresory se podle Řičana (1995, s. 87 – 88) doporučují zejména tyto postupy:

1. Užívat co nejvíce pochvaly
2. Zaměstnat je činností
3. Učit je sociálním dovednostem
4. Povzbuzovat empatii
5. Pomáhat jim, aby si vybudovaly osobní perspektivu

8.2 Prevence sekundární

O prevenci sekundární hovoříme v případě, kdy již k šikaně došlo a kde je třeba zamezit tomu, aby se šikana opakovala. Prevence sekundární zahrnuje včasnou diagnostiku, vyšetřování šikany a také pedagogická opatření.

Dle Koláře (2001, s. 190) zahrnujeme do sekundární prevence také program proti šikanování. Úkolem tohoto programu je včas detekovat a účinně léčit „onemocnění“ šikanou. Na vypracování a schválení tohoto programu se podílí všichni pracovníci školy. Za významné části takového programu se považuje:

1. Přítomnost specialisty pro prevenci šikanování
2. Domluva pedagogů, jak při šikaně postupovat
3. Depistážní šetření výskytu šikanování
4. Režim proti šikanování (zahrnuje účinný dozor učitelů, školní schránku, atd.)
5. Vhodný způsob seznámení rodičů s nekompromisním bojem školy proti šikaně

V případě, že se šikanu podařilo včas diagnostikovat, následuje vyšetřování šikany. Pro vyšetření šikany existuje strategie v pěti krocích, kterou doporučuje metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Těmito kroky jsou:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

< <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>, 22.03.2012 >

8.3 Prevence terciární

Terciární prevence se orientuje jak na pachatele šikany, ve snaze zabránit jim opakovat šikanování, tak na oběti šikany ve snaze pomoci jim při řešení situace. Pokročilá šikana s neobvyklou formou jako je výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje z hlediska ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte a Policií ČR. V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

< <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezizaky>, 22.03.2012 >

Školská zařízení mají v těchto případech pro potrestání agresorů běžná, ale i mimořádná opatření, která při řešení šikany připadají v úvahu. V první řadě se jedná o výchovná opatření, která v sobě zahrnují důtku ředitele školy nebo podmíněčné vyloučení. Jiným opatřením může být snížení známky z chování a převedení do jiné třídy. Při opakování nepřijatelného chování pak může dojít k vyloučení agresora ze školy. Dalším opatřením může být dobrovolný pobyt v dětském diagnostickém ústavu. V případech zvláště brutálního šikanování, lze agresora umístit do diagnostického ústavu na předběžné opatření a následné nařízení ústavní výchovy.

9 TRESTNĚ – PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST AGRESORŮ

Státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Šikánování je v řadě případů trestnou činností. Z tohoto hlediska je však vždy nutné přihlížet k věku pachatele.

1. Osoba mladší 15 let není trestně odpovědná, soud pro mládež jí však může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže některá z těchto opatření:

- Dohled probačního úředníka
- Ochrannou výchovu
- Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve střediscích výchovné péče

2. Mladiství 15 – 18 let. Trestní odpovědnost mladistvých je posuzována taktéž soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a to s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se trestní řízení vede.

3. Dospělá osoba, starší 18 let, je již plně trestně odpovědná a trestní řízení se projednává standardním způsobem podle platného trestního řádu.

Šikana může naplňovat skutkovou podstatu několika trestných činů či provinění:

§ 146 TZ - Ublížení na zdraví

Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

§ 171 TZ - Omezování osobní svobody

Kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

§ 173 TZ - Loupež

Kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.

§ 175 TZ - Vydírání

Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo peněžitým trestem.

§ 185 TZ - Znásilnění

Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

§ 187 TZ - Pohlavní zneužití

Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let, nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

§ 205 - Krádež

Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a

- a) způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou,
 - b) čin spáchá vloupáním,
 - c) bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí,
 - d) čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, nebo
 - e) čin spáchá na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace osob,
- bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

§ 228 - Poškození cizí věci

Kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty. Stejně bude potrestán, kdo poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou.

(Trestní zákoník, 2010, s. 40, 47, 48, 50, 51, 54, 60)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

10 FORMULACE HLAVNÍHO CÍLE A DÍLČÍCH CÍLŮ PRÁCE

Tato práce se zabývá problematikou šikany na základních školách v mikroregionu Hornolidečsko. Hlavním cílem této práce je zjistit, *zda se na vztazích mezi žáky ve škole podílí šikana*. Dílčími cíli, které jsem stanovil je zjistit:

1. Kolik žáků se s šikanou setkalo, jak často a v jaké formě ?
2. V jakých prostorách školy se šikana nejčastěji odehrává ?
3. Kdo je agresorem?
4. Jaké jsou důvody šikanování, a jaké jejich oběti ?
5. Jsou oběti ubližování ochotny se někomu svěřit ?
6. Považují žáci šikanu na škole za vážný problém ?

10.1 Stanovení hypotéz a formulace výzkumného problému

Před provedením samotného výzkumu jsem si stanovil několik hypotéz, které po vyhodnocení výzkumu potvrdím či naopak vyvrátím. Výsledky dotazníkového průzkumu jsou podle mého názoru využitelné pro zvolenou oblast daného mikroregionu v oblasti prevence školských zařízení.

Výzkumný problém 1: Zajímá mne, zda se v 5. ročníku vyskytuje méně obětí než u žáků osmých tříd.

H0: V 5. ročníku bude mezi žáky menší množství obětí šikany než u žáků osmých tříd.

H1: V 5. ročníku bude mezi žáky stejné nebo větší množství obětí šikany než u žáků osmých tříd.

Výzkumný problém 2: Zajímá mne, zda dívky považují na škole šikanu za vážný problém méně než chlapci.

H0: Dívky na škole považují šikanu za vážný problém méně často než chlapci.

H1: Dívky na škole považují šikanu za vážný problém ve stejné nebo větší míře než chlapci.

Výzkumný problém 3: Zajímá mne, zda nejčastějším místem, kde se odehrává šikana je třída.

H0: Šikana je prováděna ve všech prostorách školy stejně.

H1: Šikana je prováděna více ve třídě než v ostatních prostorách školy.

10.2 Metoda sběru dat

Pro svůj výzkum jsem zvolil kvantitativní metodu sběru dat za pomoci anonymního **dotazníku**. Text dotazníku je součástí přílohy P I. Uvedená metoda umožňuje zasáhnout široké spektrum respondentů a získat poměrně jednoduše velké množství dat. Formální úprava dotazníku byla pro přehlednost a snadné vyplnění vygenerována volně stažitelným počítačovým programem pro tvorbu dotazníku Engrafes. Otázky, které jsem v dotazníku použil byly převzaty z dotazníku knihy Bolest šikanování od Michala Koláře. Otázky jsem částečně upravil pro snadnější pochopení u žáků základních škol. Dotazník obsahuje celkem 20 otázek a je rozdělen na dvě části. První část dotazníku zkoumá svědectví a oběti šikany a druhá část dotazníku je orientována na agresory šikany. Dotazník obsahuje především uzavřené otázky s výběrem nejčastěji se vyskytující odpovědi. Před vyplňováním dotazníku bylo respondentům vysvětleno, jakým způsobem při vyplňování dotazníku mají postupovat a bylo jim zdůrazněno, že se jedná o dotazník anonymní.

Rozdělení otázek dotazníku podle zjišťovaných skutečností:

Otázky č. 3, 4, 5, 10, se vztahují k cíli č. 1.

Otázka č. 6, 16 se vztahuje k cíli č. 2.

Otázka č. 7, 8, 9, 14 se vztahuje k cíli č. 3.

Otázka č. 17, 18, 19 se vztahují k cíli č. 4.

Otázka č. 11, 12, 13 se vztahuje k cíli č. 5.

Otázka č. 19 se vztahuje k cíli č. 6.

10.3 Výzkumný vzorek

Cílem zkoumání výskytu šikany na základních školách byli pouze žáci pátých a osmých tříd. Tyto skupiny žáků byly vybrány proto, že z policejního hlediska se jedná o nejohrože-

nější skupiny zasažené problematikou šikany. Pro svůj výzkum jsem si zvolil všechny základní školy v mikroregionu Hornolidečsko. Před získáváním dat v těchto základních školách byl proveden předvýzkum, který byl proveden na ZŠ Vsetín, Rokytnice 436, 755 01 Vsetín, kterého se zúčastnilo 39 žáků. Žáci páté třídy byli zastoupeni 19 žáky a žáci osmé třídy byli zastoupeni 20 žáky. Provedeným předvýzkumem bylo zjištěno, že otázky použité v dotazníku odpovídají duševním schopnostem žáků pátých a osmých tříd a jsou pro ně dostatečně srozumitelné. Předvýzkumu jsem se nemohl osobně účastnit z pracovních povinností, při vyplňování dotazníku však byla žákům nápomocna Mgr. Eva Švachová, které plně důvěřuji. Dotazník, který byl použit v předvýzkumu, obsahoval 29 otázek. Z vyjádření výše uvedené Mgr. Evy Švachové měli zejména žáci pátých tříd problém s delším udržením pozornosti u takto rozsáhlého dotazníku. Z tohoto důvodu byl dotazník upraven na 20 otázek. V mikroregionu Hornolidečsko, ve kterém proběhl dotazníkový výzkum, se nacházejí tyto základní školy:

1. ZŠ Horní Lideč

Základní škola v Horní Lidči patří mezi spádové školy, kterou navštěvují děti z několika přilehlých obcí. Jedná se devítiletou základní školu, která je v daném mikroregionu co do počtu žáků největší. Škola má kapacitu 515 žáků a na druhém stupni jsou třídy rozděleny po třech paralelních třídách v ročníku.

Zřizovatel: Obec Horní Lideč, Horní Lideč 292, 756 12 Horní Lideč

Ředitel školy: Mgr. Miloš Novák

Adresa: Základní škola Horní Lideč, Horní Lideč 200, 756 12 Horní Lideč

Web: www.zshornilidec.cz

2. ZŠ Valašská Polanka

Základní škola ve Valašské Polance patří také mezi spádové školy, do které dojíždějí děti z okolních vesnic. Jedná se o devítiletou školu s kapacitou 540 žáků.

Zřizovatel: Obec Valašská Polanka, Valašská Polanka 270, 756 11

Ředitel školy: Mgr. Naděžda Hajdová

Adresa: Základní škola Valašská Polanka, Valašská Polanka 301, 756 11

Web: www.zsvalpolanka.cz

3. ZŠ Francova Lhota

Základní škola Francova Lhota patří mezi spádové školy pro obec Francova Lhota a obec Valašská Senice. Jedná se o školu s devítiletou školní docházkou. V roce 2011/2012 školu navštěvuje 154 žáků.

Zřizovatel: Obec Francova Lhota, Francova Lhota 325, 756 14

Ředitel: Mgr. Karel Sucháček

Adresa: Základní škola Francova Lhota, Francova Lhota 190, 756 14

Web: www.zsfrancovalhota.cz

10.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný soubor tvořilo celkem **139** (100 %) žáků, kteří vrátili vyplněný dotazník z celkového počtu 155 rozdaných dotazníků. Celkem se jednalo o **72** (52 %) chlapců a **67** (49 %) dívek. Celkem bylo z osmých tříd dotazováno 70 (50,35 %) žáků a z pátých tříd 69 (49,65 %) žáků. Jak již bylo uvedeno výše, dotazníkové šetření proběhlo na třech základních školách, které se v mikroregionu Hornolidečsko nacházejí. Dotazníkové šetření bylo použito vždy u jednoho 5. ročníku a jednoho 8. ročníku dané základní školy. Před vyplňováním dotazníku bylo žákům vždy vysvětleno, jakým způsobem při vyplňování dotazníku mají postupovat a bylo jim zdůrazněno, že se jedná o dotazník anonymní.

V mikroregionu Hornolidečsko se nacházejí tři základní školy, které byly z hlediska počtu dotazovaných respondentů zastoupeny následovně (viz tabulka č. 2).

Na základní škole **Horní Lideč** bylo žáky vyplněno celkem 53 dotazníků. Žáci pátého stupně byli zastoupeni 26 žáky (10 chlapců, 16 dívek). Osmou třídu zastupovalo celkem 27 žáků (15 chlapců, 12 dívek). Při vyplňování dotazníku byla žákům nápomocna Mgr. Plátková.

Na základní škole **Valašská Polanka** bylo žáky vyplněno celkem 50 dotazníků. Žáci pátého stupně byli zastoupeni 21 žáky (11 chlapců, 10 dívek). Osmou třídu zastupovalo celkem

29 žáků (17 chlapců, 12 dívek). Při vyplňování dotazníků byl u dětí přítomen Mgr. Petr Filgas.

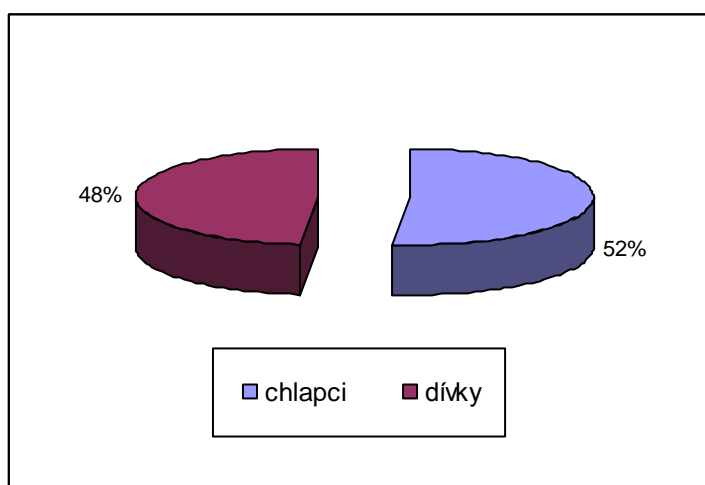
Na základní škole **Francova Lhota** bylo žáků vyplněno celkem 36 dotazníků. Žáci pátého stupně byli zastoupeni 22 žáky (9 chlapců, 13 dívek). Osmou třídu zastupovalo celkem 14 žáků (10 chlapců, 4 dívky). Při vyplňování dotazníků byl dětem nápomocen Mgr. Jiří Hrbáček.

Tabulka č. 2 – Respondenti podle navštěvovaného ročníku, školy a pohlaví

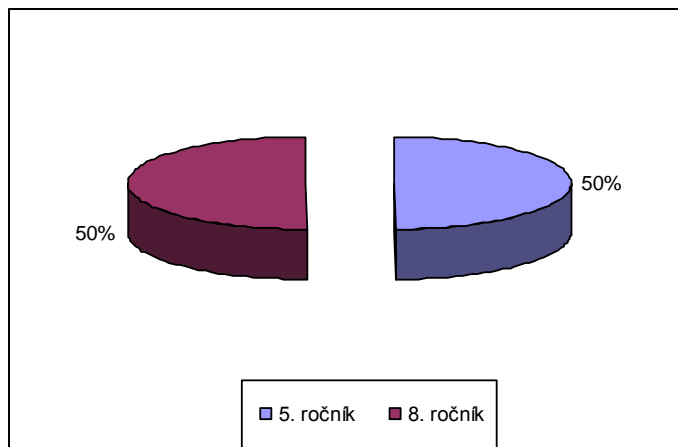
	5. ročník	5. ročník	8. ročník	8. ročník	celkem
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	
ZŠ Horní Lideč	10	16	15	12	53
ZŠ Valašská Polanka	11	10	17	12	50
ZŠ Francova Lhota	9	13	10	4	36
celkem	30	39	42	28	139

Z níže uvedeného grafu č. 1 je patrné, že dívky a chlapci byli jako respondenti proporčně zastoupeni přibližně stejně jako žáci dvou zkoumaných ročníků (viz níže graf č. 2).

Graf č. 1 – Respondenti podle pohlaví

Graf č. 2 - Respondenti podle navštěvovaného ročníku

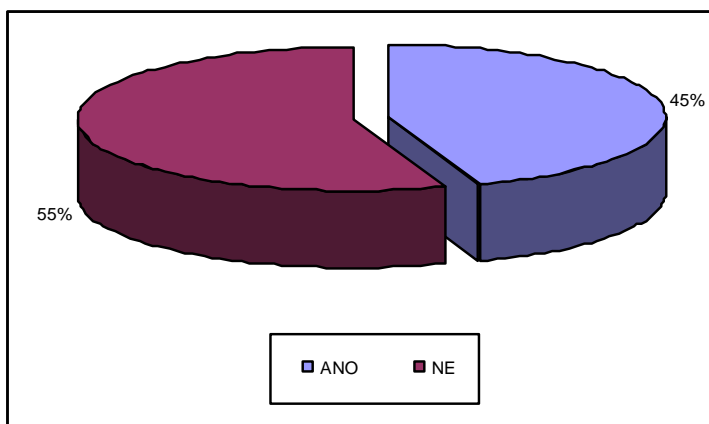

10.5 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Otázka č. 1 a otázka č. 2 zjišťovaly pohlaví respondentů a ročník základní školy, kteří respondenti navštěvují.

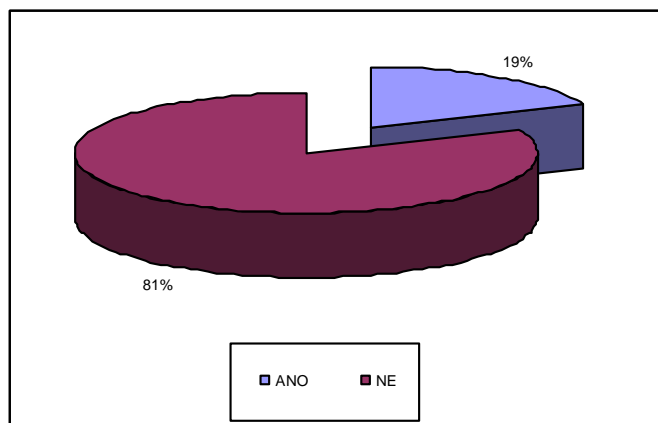
Otázka č. 3 zkoumala, zda se žáci stali ve třídě nebo ve škole svědkem šikany. Výsledky ukázaly, že z celkového počtu **139** (100 %) žáků, se **62** (45 %) žáků stalo ve škole svědkem šikany. Naopak, jak ukazuje graf č. 3, **77** (55 %) žáků se ve škole svědkem šikany nestalo.

Graf č. 3 Byl jsi svědkem toho, že bylo ubližováno tvému spolužákovi jinými žáky?

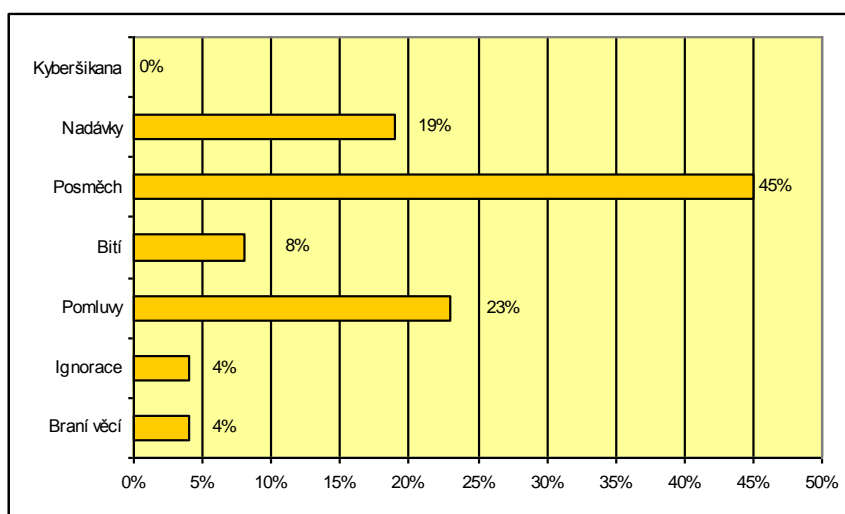
Otázka č. 4 zkoumala, zda se respondent stal sám obětí šikany. Z výsledků bylo zjištěno, že z celkových **139** (100 %) žáků, se **26** (19 %) žáků stalo obětí šikany. Naopak velká většina a to **113** (81 %) žáků, se obětí šikany ve škole nestalo (viz graf č. 4)

Graf č. 4 - Ublížel někdo ze třídy nebo ze školy tobě?

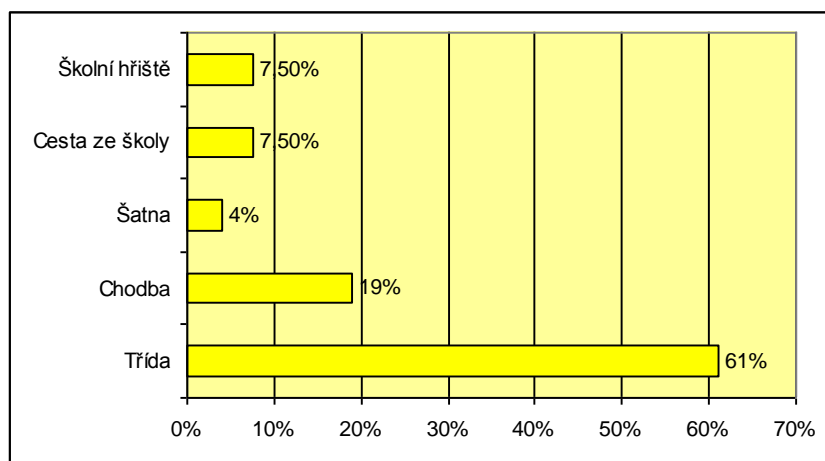
Otázka č. 5 zkoumala, jak bylo respondentovi ve škole ubližováno. Z výsledků bylo zjištěno, že z celkových 139 žáků, se **26** (100 %) žáků stalo obětí šikany. Z těchto 26 žáků, se pak **5** (19 %) žáků stalo obětí nadávek, **11** (42 %) žáků se stalo obětí posměchu, **2** (8 %) žáci se stali obětí bití, **6** (23 %) žáků se stalo obětí pomluv, **1** (4 %) žák byl ve škole ignorován a **1** (4 %) žákovi byly ze strany spolužáků brány věci. Žádný z žáků se nestal obětí kyberšikany (viz graf č. 5).

Graf č. 5 - Jak ti bylo / je nejčastěji ubližováno?

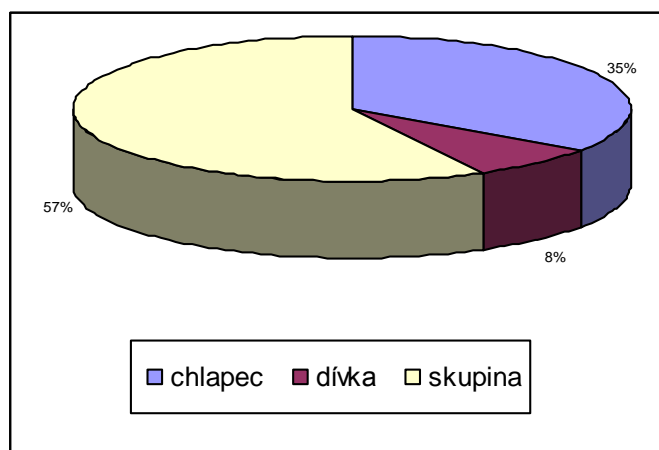
Otázka č. 6 zkoumala, kde bylo respondentovi ubližováno. Z celkových **26** (100 %) žáků, kteří se stali obětí šikany, se **16** (61 %) žáků stalo obětí šikany ve třídě, **5** (19 %) žáků se stalo obětí šikany na chodbě, **1** (4 %) žák se stal obětí šikany v šatně, **2** (7,5 %) žáci se stali obětí šikany cestou do školy nebo ze školy a **2** (7,5 %) žáci se stali obětí šikany na školním hřišti (viz graf č. 6).

Graf č. 6 – Kde je ti ubližováno?

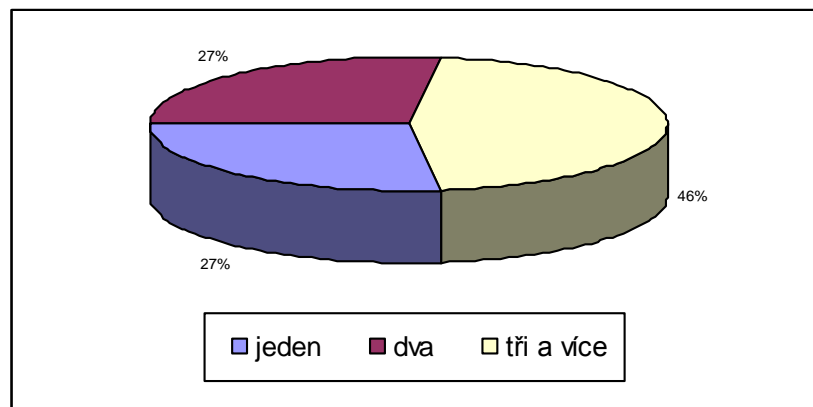
Otázka č. 7 zkoumala, kdo byl agresorem, který respondentovi ubližoval? Z celkových **26** (100 %) žáků, kteří se stali obětí šikany, byl v **9** (35 %) případech agresor chlapec, ve **2** (8 %) případech vystupovala jako agresor dívka a v **15** (57 %) případech se jednalo o skupinu agresorů (viz graf č. 7).

Graf č. 7 - Agresorem (ten, kdo ti ubližuje) byl?

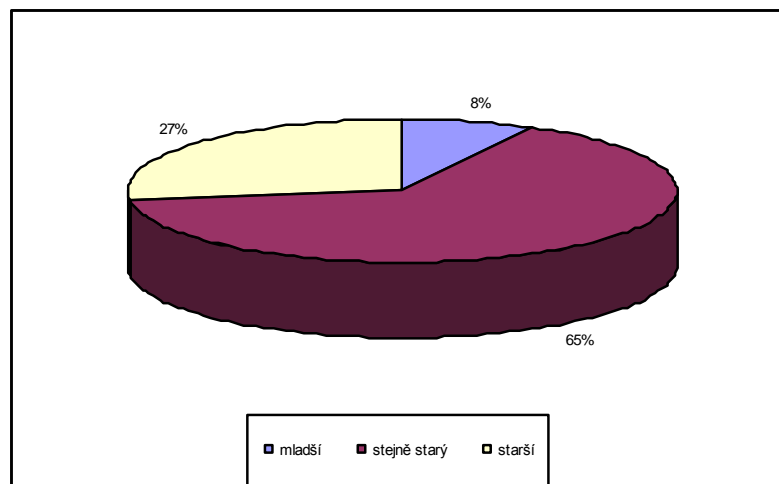
Otázka č. 8 navazuje na otázku č. 7, a zkoumala, kolik konkrétně je agresorů, kteří respondentovi ubližují. Z výsledků bylo zjištěno, že z celkových **26** (100 %) obětí šikany, v **7** (27 %) případech byl agresor sám, v **7** (27 %) případech byli agresoři dva a ve **12** (46 %) případech šlo o skupinu tři a více agresorů (viz graf č. 8).

Graf č. 8 - Kolik je těch, co ti ubližují?

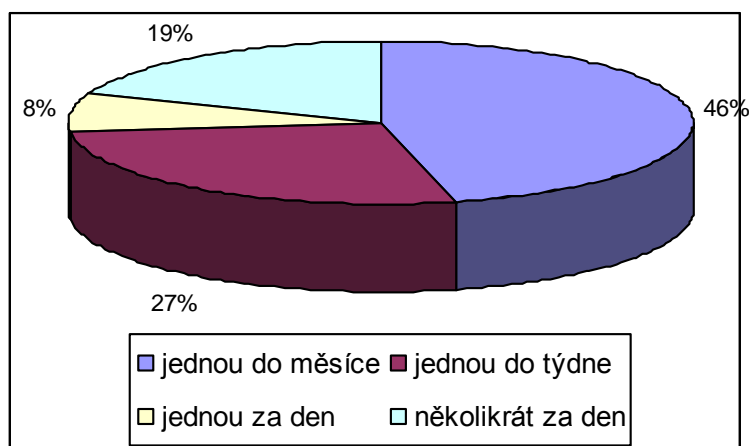
Otázka č. 9 zkoumala věk agresorů, kteří respondentovi ubližovali. Z celkových **26** (100 %) žáků, kteří byli šikanováni se ve **2** (8 %) případech jednalo o mladší agresory, v **17** (65 %) případech o stejně staré agresory a v **7** (27 %) případech se jednalo o starší agresory (viz graf č. 9).

Graf č. 9 - Jak jsou staří ?

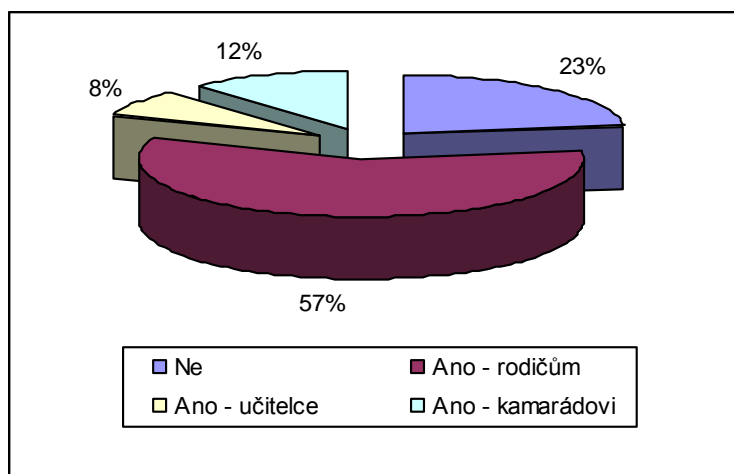
Otázka č. 10 zkoumala, jak často bylo respondentovi ubližováno ze strany agresorů. Z celkových **26** (100 %) obětí, bylo **12** (47 %) žáků šikanováno jednou do měsíce, **7** (27 %) žáků bylo šikanováno jednou do týdne, **2** (8 %) žáci byli šikanováni jednou za den a **5** (19 %) žáků bylo šikanováno několikrát za den (viz graf č. 10).

Graf č. 10 - Jak často ti bylo ubližováno?

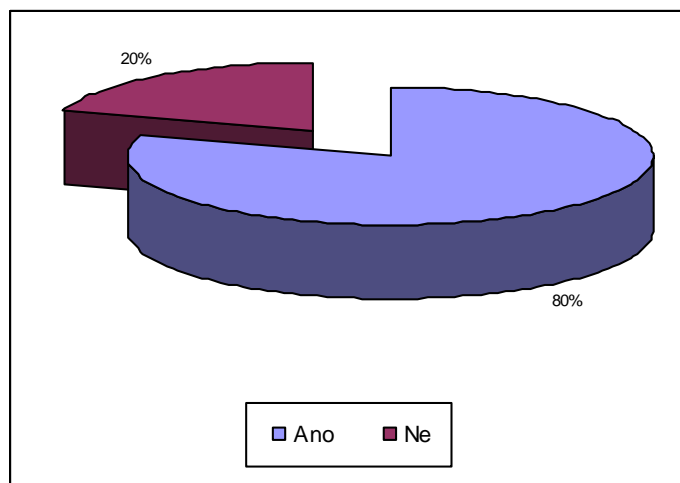
Otázka č. 11 zkoumala, zda se respondent někomu svěřil, že mu bylo ubližováno. Z celkových **26** (100 %) obětí se **6** (23 %) žáků nikomu nesvěřilo, **15** (57 %) žáků se svěřilo rodičům, **2** (8 %) žáci se svěřili učitelce a **3** (12 %) žáci se svěřili svému kamarádovi viz. graf č. 11.

Graf č. 11 - Řekl jsi o tom někomu?

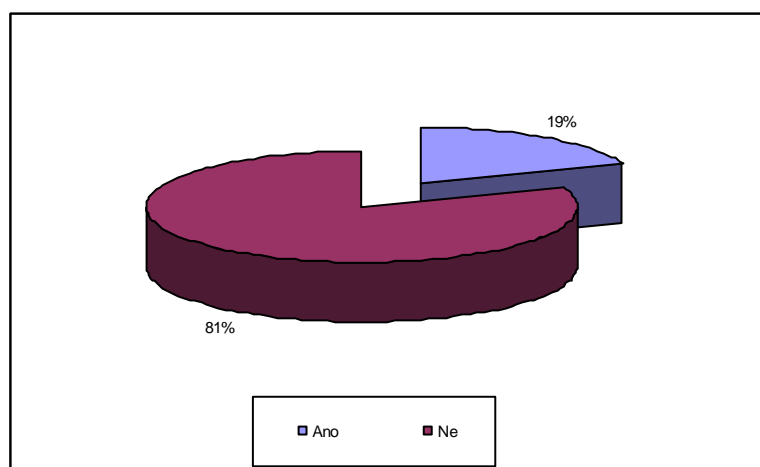
Otázka č. 12 navazuje na předchozí otázku, kdy tato otázka zkoumala, zda osoby, kterým se oběti svěřily se šikanou, těmto obětem pomohly. Z celkových **20** (100 %) obětí, které se někomu svěřily, se od těchto lidí **16** (81,8 %) žákům dostalo pomoci, **4** (18,2 %) žákům osoby, kterým se oběti svěřily, oběti nepomohly (viz graf č. 12).

Graf č. 12 - Pomohl ti ten komu jsi to řekl?

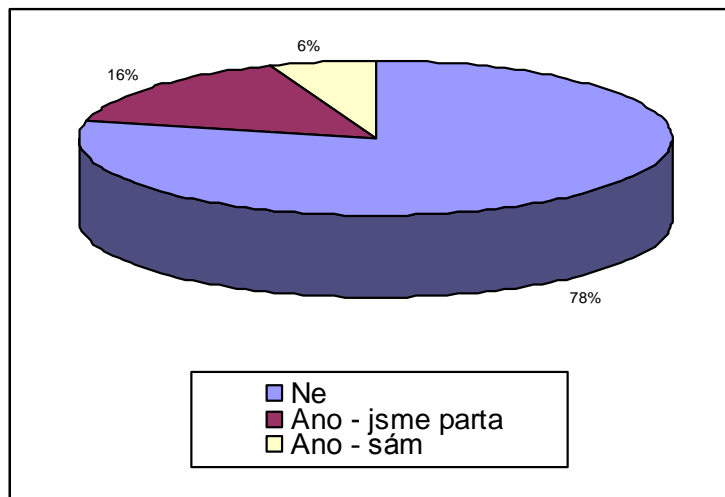
Otázka č. 13 zkoumala, zda je respondent sám, komu bylo ve třídě ubližováno. Z celkových **26** (100 %) obětí šikany, uvedlo **21** (81 %) žáků, že nebyli ve třídě sami, komu bylo ubližováno. Zbýlých **5** (19 %) žáků uvedlo, že jsou ve třídě sami, komu bylo ve třídě ubližováno (viz graf č. 13).

Graf č. 13 - Jsi ve třídě sám, komu ubližují?

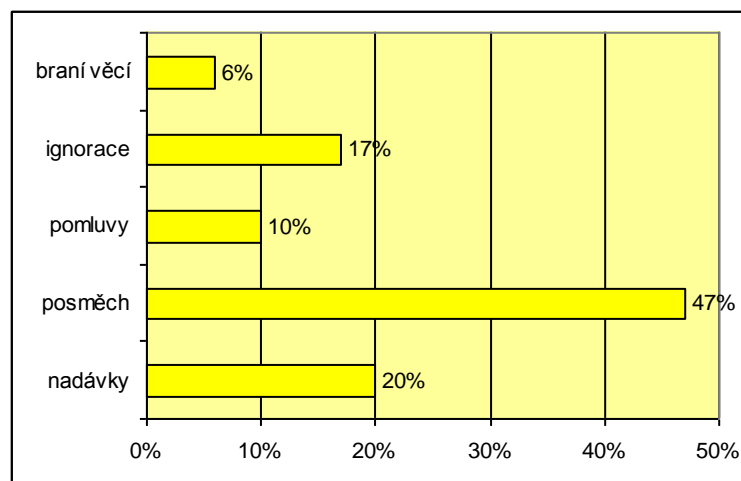
Otázka č. 14 zkoumala, zda respondent ubližoval jiným spolužákům. Z celkových **139** (100 %) respondentů, uvedlo **109** (78 %) žáků, že nebyli agresory a nikoho nešikanovali. Dalších **8** (6 %) žáků uvedlo, že ubližovali jiným žákům sami a **22** (16 %) žáků uvedlo, že ubližovali jiným žákům jako člen party (viz graf č. 14).

Graf č. 14 – Ubližoval si / ubližuješ jiným spolužákům?

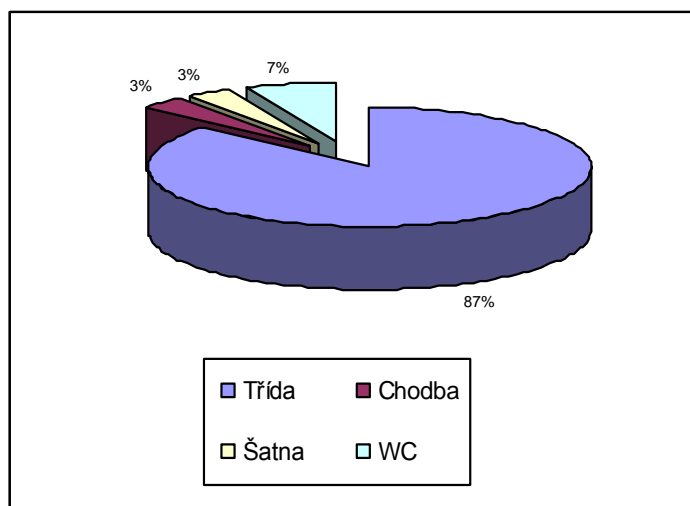
Otázka č. 15 zkoumala, jak respondent ubližoval jiným žákům. Z celkových **30** (100%) agresorů, **6** (12,5%) žáků používalo nadávky, **14** (50%) žáků používalo k ubližování posměch, **3** (25%) žáci využívali pomluvy, **5** (12,5%) žáků využívalo k ubližování ignoraci a **2** žáci ubližovali jiným žákům, tím, že jim brali věci (viz graf č. 15).

Graf č. 15 - Jak svým spolužákům ubližuješ?

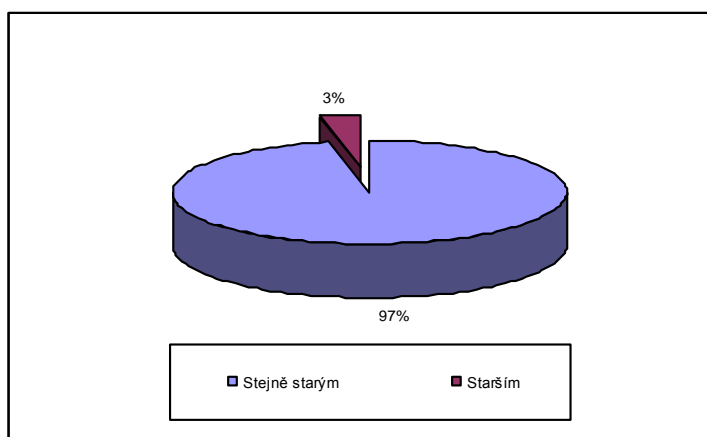
Otázka č. 16 zkoumala, kde respondenti nejčastěji ubližovali své oběti. Z celkových **30** (100 %) žáků, kteří se přiznali k ubližování, **26** (87 %) žáků uvedlo, že své oběti ubližovali ve třídě, **1** (3 %) žák ubližoval své oběti na chodbě, **1** (3 %) žák ubližoval své oběti v šatně a **2** (7 %) žáci ubližovali své oběti na WC (viz graf č. 16).

Graf č. 16 – Kde jim nejčastěji ubližuješ?

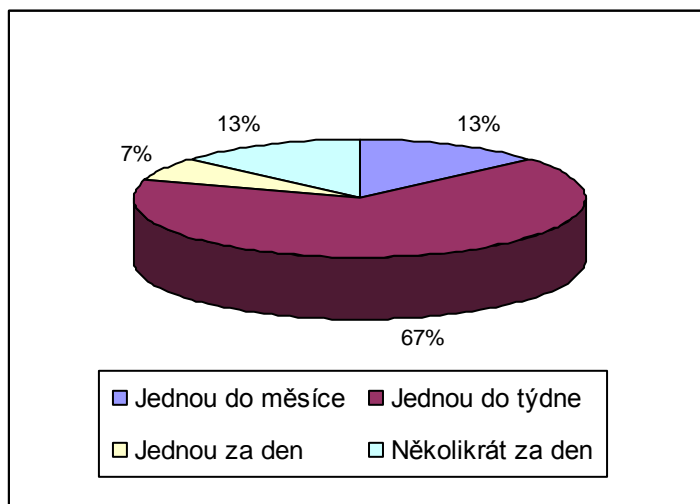
Otázka č. 17 zkoumala, jak si agresor vybírá oběti podle věku. Ze **30** (100%) agresorů, uvedlo celých **29** (97 %) žáků, že ubližovalo věkově stejně staré oběti. Pouze **1** (3 %) agresor uvedl, že ubližoval oběti starší (viz graf č. 17).

Graf č. 17 - Ubližuješ spolužákům?

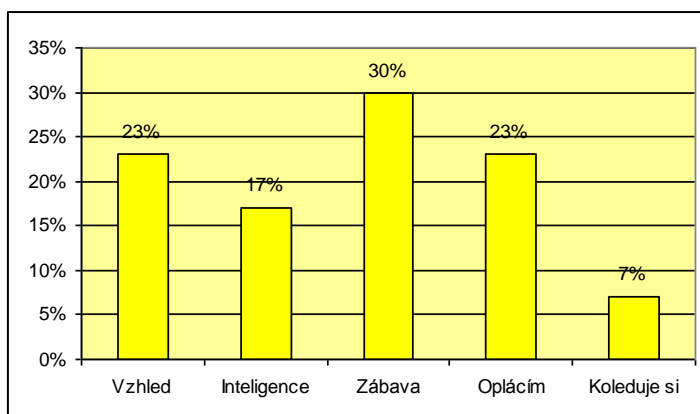
Otázka č. 18 zkoumala, jak často agresor ubližuje své oběti. Z celkových **30** (100 %) agresorů, uvedli **4** (13 %) agresoři, že své oběti ubližovali jednou do měsíce, **20** (67 %) agresorů uvedlo, že své oběti ubližovali jednou do týdne, **2** (7 %) agresoři uvedli, že své oběti ubližovali jednou za den a **4** (13 %) agresoři uvedli, že své oběti ubližovali několikrát za den (viz graf č. 18).

Graf č. 18 - Jak často jim ubližuješ?

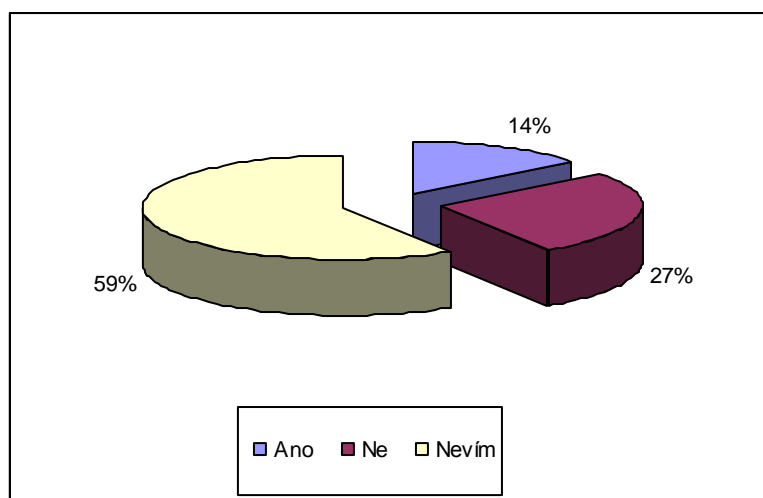
Otázka č. 19 zkoumala, z jakého důvodu agresor ubližoval své oběti. Z výsledků vyplývá, že z **30** (100%) agresorů si **7** (23 %) agresorů vybíralo své oběti kvůli vzhledu, **5** (17 %) agresorů ubližovalo své oběti kvůli inteligenci nebo schopnostem, **9** (30 %) agresorů ubližovalo své oběti ze zábavy, protože jim oběť připadala směšná, **7** (23 %) agresorů uvedlo, že ubližovali své oběti z důvodu, že jim bylo také ubližováno a **2** (7 %) agresoři uvedli, že své oběti ubližovali, protože si o to oběť koledovala svým chováním a vystupováním (viz graf č. 19).

Graf č. 19 - Proč mu ubližuješ?

Otázka č. 20 zkoumala, zda žáci považují šikanu ve škole za vážný problém. Z celkových 139 (100%) dotázaných žáků, pouze 20 (15,4%) žáků považuje šikanu na jejich škole za vážný problém, 37 (33,3%) žáků nepovažuje ve škole šikanu za vážný problém a 82 (51,3%) žáků uvedlo, že o šikaně jako o problému neuvažovalo a nedokáže to posoudit (viz graf č. 20).

Graf č. 20 - Domníváš se, že je šikana u vás ve škole vážný problém?

10.6 Vyhodnocení hypotéz

Jako hlavní testovací metodu pro vyhodnocení zvolených hypotéz jsem použil test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Tento test jsem použil, protože použití tohoto testu významnosti přichází v úvahu tehdy, kdy se rozhoduje, zda existuje souvislost nebo vztah mezi dvěma jevy nebo skutečnostmi, které mohou nabývat pouze dvou alternativních kvalit a tehdy, pokud je celková četnost $n > 40$. (Chráška, 2007, s. 82 – 83)

Hypotéza 1

H0: V 5. ročníku je mezi žáky menší množství obětí šikany než u žáků osmých tříd.

H1: V 5. ročníku je mezi žáky stejné nebo větší množství obětí šikany než u žáků osmých tříd.

	α	non α	Σ
β	a	b	a + b
non β	c	d	c + d
Σ	a + c	b + d	n

$$\text{Potom ze vztahu } \chi^2 = n \frac{(ad-bc)^2}{(a+b)x(a+c)x(b+d)x(c+d)}$$

	byli obětí	nebyli obětí	Σ
5. ročník	15	54	69
8. ročník	11	59	70
Σ	26	113	139

Po dosazení hodnot uvedených v tabulce do vzorce $\chi^2 = n \frac{(ad-bc)^2}{(a+b)x(a+c)x(b+d)x(c+d)}$, následně dostanu pro $\chi^2 = 0,829$, tzn., že vypočítaná hodnota je menší, než kritická hodnota z tabulek pro stupeň volnosti 1 a hladinu významnosti 0,01, která činí 6,635. V tomto případě, ačkoliv se nám dle výše uvedené tabulky může zdát jinak, tedy musíme přijmout nulovou hypotézu H_0 , která zní: **V 5. ročníku je mezi žáky menší množství obětí šikany než u žáků osmých tříd.** Hypotéza H_1 se nepotvrdila.

Hypotéza 2

H_0 : Dívky považují šikanu za vážný problém méně než chlapci.

H_1 : Dívky považují šikanu za vážný problém ve stejné nebo větší míře než chlapci.

	považují	nepovažují	Σ
dívky	14	10	24
chlapci	6	27	33
Σ	20	37	57

Po dosazení hodnot z tabulky do vzorce $\chi^2 = n \frac{(ad-bc)^2}{(a+b)x(a+c)x(b+d)x(c+d)}$, následně po výpočtu dostanu že $\chi^2 = 9,834$. Porovnáním s kritickou hodnotou z tabulek pak zjistím, že vypočítaná hodnota je větší, než kritická hodnota z tabulek pro stupeň volnosti 1 a hladinu významnosti 0,01, která činí 6,635. Zde tedy přijímám alternativní hypotézu H1, která zní:

H1: Dívky považují šikanu za vážný problém ve stejné nebo větší míře než chlapci.

Hypotéza 3

U této hypotézy jsem použil test dobré shody chí – kvadrát, kdy se ověřuje, zda četnosti, které byly získány měřením, se odlišují od teoretických četností, které odpovídají nulové hypotéze. Přijetí nulové hypotézy by znamenalo, že výsledky je možné vysvětlit působením náhody, to znamená, že mezi studovanými jevy nemusí být významný vztah.

H0: Šikana je prováděna ve všech prostorách školy stejně.

H1: Šikana je prováděna více ve třídě než v ostatních prostorách školy.

	P	O	(P-O)	(P-O) ²	$\frac{(P-O)^2}{O}$
Třída	16	5,2	10,8	116,64	22,430
Chodba	5	5,2	-0,2	0,04	0,007
Šatna	1	5,2	-4,2	17,64	3,392
Cesta ze školy	2	5,2	-3,2	10,24	1,969
Školní hřiště	2	5,2	-3,2	10,24	1,969
	Σ 26	Σ 26			Σ 29,767

Po dosazení hodnot do vzorce $\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O}$ se vypočítaná hodnota pro $\chi^2 = 29,767$.

Po srovnání s kritickou hodnotou uvedenou v tabulkách, která pro hladinu významnosti 0,01 a 4 stupně volnosti činí 13,277. Vzhledem k tomu, že vypočítaná kritická hodnota χ^2 je vyšší než kritická hodnota z tabulek, přijímám alternativní hypotézu, která zní: **Šikana je prováděna více ve třídě než v ostatních prostorách školy.**

10.7 Shrnutí dotazníkového šetření

Hlavním cílem praktické části bylo zjistit, zda se na vztazích mezi žáky podílí šikana. Z výsledků, které vyplynuly z dotazníkového šetření, je patrné, že tohoto cíle bylo dosaženo a šikana lze právem považovat za stále aktuální problém. Z celkových 139 žáků bylo svědkem šikany 62 žáků, což z celkového počtu představuje 45 % dotázaných. Již z tohoto lze usuzovat, že je na místě věnovat problematice šikany neustále pozornost. Z celkových 139 žáků se pak 26 z nich přiznalo, že se stali obětí šikany. To činí celých 18,7 % z dotázaných, můžeme tedy hovořit o tom, že v podstatě každé páté dotazované dítě se stalo osobně obětí šikany. Co se týká způsobu, kterým bylo obětem ubližováno, pak zde jednoznačně převládá psychická forma ubližování, které se stalo obětí 24 žáků, což představuje 92,5 %. Fyzické ubližování je jako forma ubližování používáno ve velmi malé míře, u obětí se jednalo o dva případy fyzického násilí, to pouze představuje 7,5 % ze všech obětí. Jednoznačně nejrozšířenější formou ubližování je posměch, následují pomluvy a nadávky. Ostatní formy ubližování nejsou tak časté. Překvapením pro mě bylo, že v dnešní technické a moderní době, se žádný z dotazovaných respondentů nestal obětí kyberšikany (viz výše graf č. 5). Nejčastějším místem, kde jsou obětí šikanovány je jednoznačně třída. Z obětí ji uvedlo, 16 (61,5 %) žáků z 26 za místo, kde je jim ubližováno. Z výsledků dále vyplynulo, že obětem je nejčastěji ubližováno skupinou agresorů. Obětí skupiny agresorů se stalo 15 žáků, téměř tedy 58 % žáků, kteří se v dotazníku přiznali, že je jim ubližováno. Šikana je realizována ze 65 % stejně starými vrstevníky, z 26 % procent se jedná o agresory starší než je oběť. Pouze 9 % dotázaných, což představuje z počtu 26 žáků pouze 2 žáky, uvedlo, že jim bylo ubližováno mladšími agresory. Výsledky šetření dále ukázaly, že obětem bylo ubližováno nejčastěji jednou do měsíce (46 %). Samotní agresori, kteří se přiznali, že ubližují jinému žákovi, však uvedli, že nejčastěji svou oběť šikanují jednou do týdne, což představuje 66,6 %. Zde se pohled dotazovaných obětí a agresorů ve větší míře rozchází jako u jediné položky dotazníku. Ovšem z 26 obětí uvedlo 5 žáků, že je jim ubližováno několikrát za den. To představuje celých 19 % z dotázaných obětí. Z dotazníku dále vyplynulo, že oběti nemají ve většině případů strach, se šikanou svěřit, přesto, že by k tomu mohly mít své důvody, které jsou popsány výše v teoretické části práce. Celkem bylo ochotno se někomu svěřit 76 % žáků. Nejčastěji se děti svěřily svým rodičům, to bylo v 75 % případů. Zarážející bylo, že žáci, kteří byli šikanováni, uvedli, že v 81 % případů nejsou ve třídě sami, komu je ubližováno. Z pohledu stejně položených otázek jak obětem, tak agresorům bylo zjištěno,

že tyto počty odpovědi u jednotlivých položek se téměř neliší a jsou si velice podobné. Z tohoto důvodu usuzuji, že žáci k dotazníku přistoupili svědomitě a odpovídali pravdivě. Celkově lze z výsledků dotazníkového šetření usoudit, že šikana je stále aktuální a závažný problém. Jaký názor na problematiku mají samotné děti? Ze 139 žáků považuje šikanu za vážný problém 14 % žáků, ve velké míře však žáci o šikaně, jako o vážném problému neuvažují, jak uvedlo 59 % dotázaných. Nutno dodat, že jako problém šikanu ve škole vnímají spíše dívky než chlapci (viz hypotéza č. 3).

10.8 Doporučení pro praxi

Z výše uvedeného shrnutí dotazníkového šetření je patrné, že ač se o šikaně již mnohé napsalo, není radno ji podceňovat, neboť se jedná stále o aktuální téma.

Doporučil bych především lepší spolupráci mezi školou a rodiči dětí. Důležitá je otevřenost školy, tak aby se vzniklý problém snažila řešit za účasti a spolupráci rodičů a nesnažila se šikanu utajit. Domnívám se, že rodiče ještě stále nejsou dostatečně informováni o hrozbách a následcích šikany a tuto problematiku stále podceňují s tím, že jejich dítě se obětí šikany nemůže stát. Jen dobře informovaný rodič může šikaně účinně předcházet.

Dále bych doporučil školám a jejich pedagogům, více klást u dětí důraz na rozvoj sociální inteligence (komunikace, spolupráce, empatie, tolerance, úcta, sebeúcta) a emoční rozvoj. Žáci vážící si jeden druhého, v pozitivním třídním klimatu, budou sami aktivně bojovat proti jedinci či malé skupině, která by mohla toto pozitivní třídní klima narušit.

Školám bych dále do jejich preventivního programu doporučil zapojení přednášek preventivně informačního oddělení a jejich preventistů ze strany PČR. Jedná se o zkušené pracovníky, kteří jsou s touto problematikou dobře seznámeni a přednášky doplňují zajímavými grafickými či obrazovými materiály. Také znají velmi dobře trestně právní problematiku, což by mohlo od šikanování odradit potencionální agresory.

Při zjištění šikany na škole bych doporučil důsledně celý případ vyšetřit a iniciátory šikany nekompromisně potrestat a dát tak jasný signál, že takové jednání nebude ze strany školy tolerováno.

ZÁVĚR

Cílem teoretické části bakalářské práce bylo zpracování literární rešerše na základě prostudování odborné tematicky orientované literatury. Tento **cíl teoretické části byl splněn**. Na jeho základě jsem následně definoval pojmy jako je šikana, agrese či agresivita. Důležitou kapitolou je diagnostika šikany, která zahrnuje především varovné signály pro rodiče a pro pedagogy. Včasné rozpoznání šikany může hrát klíčovou roli pro celkové chování třídního kolektivu, které může v poslední fázi přejít až k totalitnímu režimu. Důležité je také znát pojem kyberšikana a její odlišnosti od tradičních forem šikanování. Stále se zdokonalující technologie do budoucna umožní agresorům ubližovat své oběti takřka nepřetržitě, a proto je nezbytné, abychom byli o této problematice dobře informováni a byli na tuto formu šikany připraveni. Při bližším pohledu na osobnost agresora můžeme poznat důvody, které agresora vedou k šikanování a na základě těchto poznatků pak můžeme případy šikany efektivněji řešit, poučit se z nich a předcházet jim. Neméně důležité je znát i osobnost šikanovaného. Při práci s obětí musíme postupovat obezřetně a dát oběti zřetelně najevo, že se nám může svěřit a že nám může zcela důvěřovat. Dítě, které se stalo obětí šikany, nebude pravděpodobně ze strachu moc sdílné, proto bychom měli uplatnit velmi citlivý a empatický přístup s pozorným nasloucháním. Z jednotlivých případů pak můžeme čerpat cenné zkušenosti, efektivně šikaně předcházet a eliminovat riziková místa, kde k šikaně dochází.

Samostatnou kapitolou je řešení šikany a její případné následky. Při výskytu šikany nesmíme být zaskočeni situací, která nastala, ale musíme být připraveni tuto situaci řešit a vyrovnat se s ní. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy uvádí několik kroků jakým způsobem šikanu řešit, včetně výchovných opatření, které škola může agresorovi udělit. Je nutné mít na paměti, že šikana je ve všech formách protiprávním jednáním. Z tohoto důvodu jsem do teoretické části zařadil také kapitolu z trestně – právního hlediska.

V praktické části jsem realizoval kvantitativní výzkum na základě anonymního dotazníkového šetření. Tento jsem provedl na třech základních školách ve zvoleném mikroregionu Hornolidečsko. Dotazníkového výzkumu se zúčastnili žáci pátých a osmých ročníků základních škol Horní Lideč, Valašská Polanka a Francova Lhota. Jednalo se záměrný a cílený výzkum na tuto věkovou kategorii, neboť tyto jsou z policejního hlediska považovány za nejohroženější.

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, zda se na vztazích mezi žáky podílí šikana a jaké jsou její případné formy. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 139 žáků z výše uvedených základních škol. Po vyhodnocení výsledků, mohu potvrdit, že stanoveného **cíle bylo dosaženo**, neboť šikana se na vztazích mezi žáky nepochybně podílí. Jak ukázaly výsledky, nejedná se v žádném případě o zanedbatelná čísla. Z celkových 139 dotazovaných žáků, bylo ve škole svědky šikany celých 45 % žáků. Samotnou obětí šikany se pak stalo 19 % dotazovaných žáků, což z celkového počtu dotazovaných, představuje téměř každého pátého žáka ve škole. Samotného mě překvapilo, jak velká tato čísla jsou. Dle mého názoru je tedy problematika šikany ve školách vážný, i když často podceňovaný problém. V případě šikanování převládá psychická forma šikany nad fyzickou. Překvapením pro mě bylo, že žádný z dotazovaných žáků neuvedl v dnešní technické a moderní době, že se stal obětí kyberšikany. Nejčastějším místem, kde k šikaně dochází, je bezesporu třída. Zde se šikana odehrává až v 61 % případů. Výsledky dotazníkového šetření také ukázaly, že agresori vystupují spíše ve skupině než jako jednotlivci a to v 57 % případů. Své oběti si vybírají nejčastěji mezi svými stejně starými vrstevníky, kterým dle výsledků nejčastěji ubližují jednou do týdne. Nejčastějším důvodem šikanování byla ve 30 % zábava, dále shodně po 23 % následovaly jako důvody šikanování oplácení ubližování a vzhled oběti. Z výsledků také vyplynulo, že šikanu za vážný problém z hlediska její přítomnosti na škole považují žáci ve 14 %, nutno podotknout, že šikanu jako problém na škole vnímají především dívky.

Součástí praktické části bylo také vytyčení dílčích cílů a stanovení hypotéz. Zvolené hypotézy jsem následně ze získaných výsledků potvrdil či naopak vyvrátil. Výzkumný problém vždy obsahoval zvolení nulové a alternativní hypotézy. U hypotézy č. 1 byla stanovena nulová hypotéza, která předpovídala, že v 5. ročníku je mezi žáky menší množství obětí šikany, než u žáků osmých tříd. Alternativní hypotéza naopak tvrdila, že v 5. ročníku je mezi žáky stejné nebo větší množství obětí šikany, než u žáků osmých tříd. Ačkoliv to nebylo ze získaných výsledků na první pohled patrné, po vyhodnocení hypotézy na základě testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku, byla potvrzena výše uvedená nulová hypotéza, neboť vypočtená kritická hodnota byla menší, než kritická hodnota uvedená v tabulkách. Alternativní hypotéza, která tvrdila, že v 5. ročníku je mezi žáky stejné nebo větší množství obětí šikany, než u žáků osmých tříd se tedy nepotvrdila. Druhý výzkumný problém zkoumal, zda dívky považují šikanu ve škole za vážný problém ve větší míře než

chlapci. Zde byla stanovena nulová hypotéza, která tvrdila, že dívky považují šikanu ve škole za vážný problém méně než chlapci. Naproti tomu byla stanovena alternativní hypotéza, která tvrdila, že dívky považují šikanu ve škole za vážný problém ve stejné nebo větší míře než chlapci. Zde jsem pro ověření hypotéz opět použil test nezávislosti chí – kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Po vypočtení kritické hodnoty a jejím následném srovnání s kritickou hodnotou v tabulkách byla přijata alternativní hypotéza, která tvrdí, že dívky považují šikanu na škole za vážný problém ve stejné nebo větší míře než chlapci. Nulová hypotéza se zde tedy nepotvrdila. U třetího výzkumného problému mne zajímalo, kde se šikana nejčastěji odehrává. Opět byla stanovena nulová hypotéza, která tvrdila, že šikana je ve všech prostorách školy prováděna ve stejné míře. Naproti tomu alternativní hypotéza tvrdila, že šikana je prováděna více ve třídě než v ostatních prostorách školy. Zde jsem pro ověření hypotéz použil test dobré shody chí – kvadrát. Po vypočtení kritické hodnoty a jejím následném srovnání s kritickou hodnotou v tabulkách, byla přijata alternativní hypotéza, která zní, že šikana je prováděna více ve třídě, než v ostatních prostorách školy.

Po vyhodnocení výsledků praktické části a ověření stanovených hypotéz **byl splněn hlavní cíl práce**, neboť výsledky ukázaly, že na vztazích mezi žáky se šikana na základních školách zvoleného mikroregionu Hornolidečsko nepochybně podílí a to hned v několika formách. Počty obětí, které vyplynuly z dotazníkového šetření, pro mě byly překvapením. Očekával jsem u těchto základních škol nižší míru výskytu šikany a také menší počet obětí. Předpokládal jsem, že školy, které navštěvují především žáci z přilehlých obcí, pocházející z venkovského prostředí nebudou šikanou zasaženy až v takové míře. Opět se potvrdilo, že šikana je na základních školách častým jevem a to i přesto, že se šikaně a její prevenci věnuje řada českých i zahraničních odborníků. Výsledky této práce mohou mít přínos pro školy, které se dotazníkového šetření zúčastnily, kdy se tyto školy mohou cíleně zaměřit na tuto problematiku a vytvářet pozitivní školské klima. Za nezbytnou v této oblasti proto považují primární prevenci a to ze strany rodičů, tak ze strany školských zařízení. Je potřeba, aby se pedagogové ve školách v této problematice vzdělávali a věnovali jí dostatečnou pozornost. Škola může kromě vlastního programu využít také preventivních programů ze strany policie ČR či jiných externích zařízení, zaměřených na tuto problematiku. Šikanu se tímto možná nepodaří ze škol vymýt úplně, ale může se tím přispět k velkému úbytku případů šikanování ve školách. Nebuďme k šikaně slepí a neodvracejme od ní záda, buďme na ni připraveni, vždyť i naše dítě se může stát obětí šikany.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Překlad Kristyna Křížová. Praha: Portál, 2004, 101 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8808-2.
- [2] BOURCET, Stéphane a Isabelle GRAVILLON. *Šikana ve škole, na ulici, doma : jak bránit své dítě--: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vyd. Překlad Martina Janošková. Praha: Albatros, 2006, 71 s. Albatros Plus, 83. ISBN 80-000-1552-8.
- [3] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 256 s. ISBN 80-7367-014-3.
- [4] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4723-105.
- [5] ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8049-9.
- [6] SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu*. 1. vyd. Praha: Eurounion, 1996, 134 s. ISBN 80-858-5830-4.
- [7] LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 28 s. ISBN 80-869-9165-2.
- [8] *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2.
- [9] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-717-8123-1.
- [10] ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2000, 254 s. ISBN 80-717-8475-3
- [11] BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 197 s. Pedagogika (ISV nakladatelství). ISBN 80-866-4208-9.

- [12] PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999, 186 s. Zde a nyní (G plus G). ISBN 80-861-0321-8.
- [13] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4729-916.
- [14] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [15] *Trestní zákoník 2010: ve znění zákona č. 306/2009 Sb. ; Trestní řád 2010: vč. změn provedených zákony č. 41/2009 Sb., č. 272/2009 Sb. a č. 306/2009 Sb. : redakční uzávěrka 29.9.2009*, Ostrava: Sagit, 2009, ÚZ. ISBN 978-80-7208-762-4.

Internetové zdroje

- [16] *Šikana, Varovné signály pro rodiče* [online, cit. 2012-03-15] dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>
- [17] *Šikana, Jak poznáme dítě – agresora?* [online, cit. 2012-03-15] dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>
- [18] *Šikana, Kdo bývá dětskou obětí šikany?* [online, cit. 2012-03-16] dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>
- [19] Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online] 2008 [cit. 2012-03-22]. Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy č.j. 24 246/2008-6 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Dostupné z <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=metodick%FD+pokyn>
- [19] *Nebezpečné komunikační praktiky, Co je kyberšikana?* [online, cit. 2012-03-07] dostupné z <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/>
- [20] *Prevence má smysl, Jak šikaně přecházet?* [online, cit. 2012-03-22] dostupné z <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-do-zvedet/353>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č. 1 - Respondenti podle pohlaví	50
Graf č. 2 - Respondenti podle navštěvovaného ročníku	51
Graf č. 3 - Svědci šikany	51
Graf č. 4 - Oběti šikany	52
Graf č. 5 - Způsoby šikany	52
Graf č. 6 - Místa šikany	53
Graf č. 7 – Agresor	53
Graf č. 8 - Počet agresorů	54
Graf č. 9 - Věk agresorů	54
Graf č. 10 - Frekvence šikany	55
Graf č. 11 - Svěření se s šikanou	55
Graf č. 12 - Pomoc oběti	56
Graf č. 13 - Počet obětí	56
Graf č. 14 - Kdo je agresor	57
Graf č. 15 - Formy šikany	57
Graf č. 16 - Místa šikany agresorů	58
Graf č. 17 - Věk obětí	58
Graf č. 18 - Frekvence šikany	59
Graf č. 19 - Důvod šikany	59
Graf č. 20 - Šikana jako problém	60

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Přímé a nepřímé ukazatele šikany	23
Tabulka č. 2 – Respondenti podle navštěvovaného ročníku, školy a pohlaví	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I Dotazník

Příloha P II Preventivní materiály policie ČR

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den

Jako student UTB ve Zlíně provádím prostřednictvím tohoto dotazníku výzkum k výskytu šikany na vaší škole. Za šikanu považujeme, když jeden nebo více žáků, úmyslně a zpravidla opakovaně ubližuje jiným žákům. Jelikož se šikana vyskytuje skrytě, prosím Vás o pravdivé zatržení odpovědí u níže uvedených otázek. Prosím pozorně si přečtete otázky a zatrhněte vždy jen jednu z nabízených možností. Výsledky dotazníku budou sloužit jako podklad pro vypracování bakalářské práce a zároveň také mohou přispět k lepšímu prostředí mezi žáky na Vaší škole. Pozor: Dotazník je **anonymní**, nepodepisujte se !!!

1. Pohlaví
 - Muž
 - Žena

2. Chodím do třídy
 - 5.
 - 8.

3. Byl jsi svědkem toho, že bylo ubližováno tvému spolužákovi jinými žáky?
 - Ano
 - Ne

4. Ublížoval někdo ze třídy nebo ze školy tobě?
 - Ano
 - Ne Pokud **Ne** přejdi k otázce číslo 14

5. Jak ti bylo/ je nejčastěji ubližováno?
 - Nadávky
 - Posměch
 - Bití
 - Pomluvy
 - Ignorují mě (nebaví se semnou)
 - Berou mi věci (školní pomůcky, jídlo, peníze, atd.)
 - Kyberšikana (obtěžování mob. telefonem, přes facebook, E-mail atd.)
 - Vydírají mě

6. Kde je ti ubližováno?
 - Ve třídě
 - Na chodbě
 - V šatně
 - Na WC
 - V jídelně
 - V družině
 - Cestou do školy, ze školy
 - V tělocvičně
 - Na školním hřišti

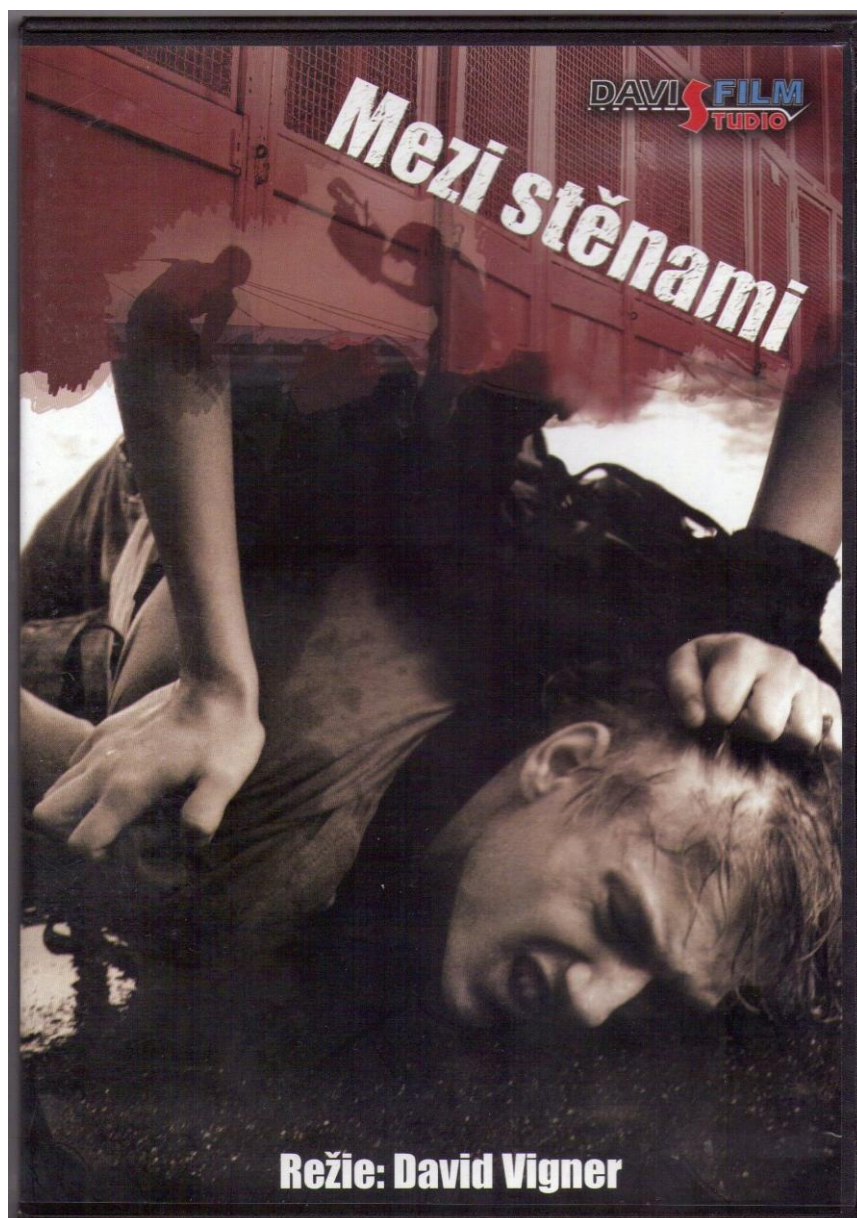
7. Agresorem (ten kdo ti ubližuje) byl?
 - Chlapec
 - Dívka
 - Skupina

8. Kolik je těch, co ti ubližovali / ubližují?
 - Jeden
 - Dva
 - Tři a více

9. Jak jsou staří?
 Jsou/je mladší
 Jsou/je stejně starý
 Jsou/je starší
10. Jak často ti bylo/je ubližováno?
 Jednou do měsíce
 Jednou do týdne
 Jednou za den
 Několikrát za den
11. Řekl jsi o tom někomu?
 Ne
 Ano - rodičům
 Ano - učitelce, učiteli
 Ano - kamarádovi
12. Pomohl ti ten komu jsi to řekl?
 Ano
 Ne
13. Jsi ve třídě sám komu ubližují?
 Ano
 Ne
14. Ubližoval si/ubližuješ jiným spolužákům (nadáváš jim, směješ se jim, bereš jim věci, pomlouváš je, biješ je, vyhrožuješ jim a podobně)?
 Ano - sám
 Ano - jsme parta
 Ne
15. Jak svým spolužákům ubližuješ/te?
 Nadávky
 Posměch
 Bití
 Pomluvy
 Ignoruju je (ne bavím se s nimi)
 Vydirání
 Brání věci (školní pomůcky, jídlo, peníze, atd.)
 Kyberšikana (obtěžování mob. telefonem, přes facebook, E-mail)
16. Kde jim nejčastěji ubližuješ?
 Ve třídě
 Na chodbě
 V šatně
 Na WC
 V jídelně
 Družině
 Cestou do školy, ze školy
 V tělocvičně
 Na školním hřišti
17. Ubližuješ/ ubližujete spolužákům?
 Mladším
 Stejně starým
 Starším

18. Jak často jim bylo/je ubližováno?
- Jednou do měsíce
 - Jednou do týdne
 - Jednou za den
 - Několikrát za den
19. Proč mu ubližuješ/te?
- Kvůli vzhledu (tlustý, škaredý, příliš hubený, atd.)
 - Kvůli inteligenci a schopnostem (příliš chytrý, hloupý, ne-
motorný, atd.)
 - Kvůli sociálním poměrům (je z chudé rodiny, nosí staré oble-
čení, má příliš mnoho peněz, atd.)
 - Jiný důvod - napiš jaký
20. Domníváš se, že je ubližování (šikana) u vás ve škole vážným pro-
blémem?
- Ano
 - Ne
 - Nevím, neuvažoval jsem o tom

PŘÍLOHA P II: PREVENTIVNÍ MATERIÁLY POLICIE ČR

MALÁ POLICEJNÍ AKADEMIE

Komplexní program prevence
sociálně patologických jevů určený
pro žáky II. stupně základních škol.